

**Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»**

Є.І. Бородін, Н.Г. Сорокіна

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

Навчальний наочний посібник

Дніпро
НТУ «ДП»
2023

*Затверджено
вченою радою як навчальний наочний посібник з дисципліни «Соціальна політика»
для здобувачів ступеня бакалавра за спеціальністю 231 Соціальна робота
(протокол № 5 від 28 квітня 2023 року)*

Рецензенти:

Липовська Н.А. – д-р наук з державного управління, проф., проф. кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Богомаз К.Ю. – д-р істор. наук, проф., академік української академії політичних наук, завідувач кафедри соціології Дніпровського державного технічного університету.

Бородін Є.І.

Б 83 Соціальна політика: навчальний наочний посібник / Є.І. Бородін, Н.Г. Сорокіна; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Електрон. дані. – Дніпро : НТУ «ДП», 2023. – 327 слайди.

Навчальний наочний посібник складений відповідно до навчальної програми з дисципліни «Соціальна політика» за програмою підготовки бакалаврів спеціальності 231 Соціальна робота. У посібнику розкрито теоретичні, правові, організаційні основи здійснення соціальної політики в Україні.

Видання рекомендовано для студентів усіх форм навчання за програмою підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота.

УДК 304.4

© Є.І. Бородін, Н.Г. Сорокіна, 2023
© НТУ «Дніпровська політехніка», 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Соціальна політика: поняття, сутність, особливості	7
Тема 2. Основні етапи розвитку соціальної політики	36
Тема 3. Світові моделі соціальної політики	80
Тема 4. Організаційно-правові засади та інструменти соціальної політики в Україні	120
Тема 5. Соціальний захист як функція соціальної політики держави в Україні	162
Тема 6. Соціальний захист окремих верств населення в Україні	201
Тема 7. Соціальне страхування як форма соціального захисту населення в Україні	238
Тема 8. Соціальна безпека держави	285
Тематика рефератів	320
Предметний покажчик	323

Вступ

Важливим стратегічним напрямом розвитку України відповідно до Цілей Сталого Розвитку України до 2030 року є вдосконалення системи державного управління, яка працює в інтересах суспільства, забезпечує сталий розвиток країни та надає якісні соціальні послуги.

Існування України як держави неможливе без послідовного відстоювання і захисту національних інтересів, спрямованих на забезпечення стабільності, незалежності, культурної ідентичності, добробуту народу, сприятливих життєвих умов шляхом здійснення системних реформ у країні. *Реалізація ефективної соціальної політики* – це той чинник, від якого значною мірою залежить цивілізаційний розвиток будь-якої держави.

Вступ

Формування та реалізація соціальної політики стає ще більш важливою саме тоді, коли суспільство та країна переживають важкі періоди, коли різко загострюються соціальні проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну стало викликом для всіх сфер – не винятком стала і соціальна, яка опікується вразливими та незахищеними категоріями населення. Адже, однією з умов успішної розбудови соціальної держави в Україні є гідний рівень життя усіх громадян, особливо соціально вразливих категорій населення.

Соціальна політика передбачає забезпечення соціальної безпеки, регулювання соціальних процесів, реалізацію інтересів споживачів, створення умов для сталого людського розвитку, і займає суттєве місце в механізмі забезпечення потреб людини.

Вступ

Усе вищезазначене обумовлює *актуальність вивчення даної дисципліни*, під час якої здобувачі вищої освіти ознайомляться із сутністю соціальної політики, її метою, завданнями, принципами та основними етапами її розвитку, дізнаються про особливості реалізації соціальної політики в країнах ЄС, поглиблюють теоретичні знання з питань організації та здійснення соціального захисту та соціальної безпеки в Україні та оволодіють системою спеціальних знань, умінь і навичок у соціальній сфері.

Метою дисципліни «Соціальна політика» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з теоретичними, правовими, організаційними основами здійснення соціальної політики в Україні та формування у них загальних й професійних компетентностей у соціальній сфері.

Тема 1.

Соціальна політика: поняття, сутність, особливості

- 1.1. Сутність соціальної політики.
- 1.2. Мета та основні завдання соціальної політики.
- 1.3. Принципи соціальної політики.
- 1.4. Об'єкти та суб'єкти соціальної політики.

1.1. Сутність соціальної політики.

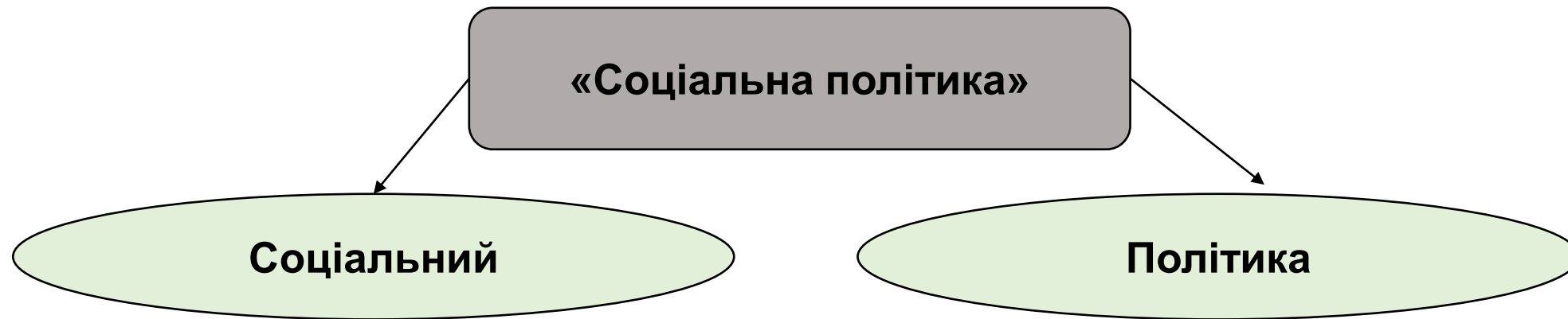
Україна є суверенна і незалежна,
демократична, **соціальна**, правова держава.

(ст.1 Конституції України)

«...утвердження і забезпечення прав і свобод людини є
головним обов'язком держави»

(ст. 3 Конституції України)

Термін **«соціальний»** походить від латинського «socialis» - це те, що стосується суспільства і спільності, має міжособовий і спільнісний характер.

Політика - це особлива сфера суспільних відносин, які виникають у процесі здобуття, утримання та використання публічної влади з метою узгодження та задоволення індивідуальних, групових та суспільних інтересів (тобто з метою упорядкування життя суспільства).

Соціальна політика

це комплекс соціально-економічних заходів держави та місцевих органів влади, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, підвищення добробуту та задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина.

Державна соціальна політика це діяльність держави з управління розвитком соціальної сфери суспільства, спрямована на задоволення інтересів і потреб населення.

Основні соціальні проблеми в період війни:

- ✓ вимушена зміна місця проживання (збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, міграція, роз'єднання родин);
- ✓ втрата роботи через війну (безробіття, скрутне матеріальне становище);
- ✓ перешкоди в отриманні соціальних виплат (неможливість виплати пенсій та інших допомог незахищеним верствам населення на окупованих територіях);
- ✓ погіршення здоров'я населення, в тому числі психологічного;
- ✓ загрози життю та безпеці людини.

Загальні соціальні небезпеки для України:

- надзвичайно низький рівень доходів і низька якість життя основної частини населення, поширення масової бідності, відсутність міцного середнього класу;
- низький рівень соціального захисту та соціальних гарантій для населення України;
- депопуляція скорочення населення України внаслідок перевищення смертності над народжуваністю, міграція найбільш талановитих та кваліфікованих працівників за межі України;
- масове прикрите та приховане безробіття;
- погіршення здоров'я населення, скорочення тривалості життя;
- зниження якості освіти, погіршення якісних характеристик людського потенціалу України;
- незадовільний стан навколишнього середовища;
- посилення відставання України від розвинених країн за основними параметрами людського розвитку;
- надмірна централізація соціальної політики.

1.2. Мета та основні завдання соціальної політики.

Мета соціальної політики

- подолання соціальної напруги;
- досягнення рівноваги, стабільності, цілісності, консолідації, злагоди, добробуту в суспільстві;
- забезпечення мінімального рівня соціального захисту.

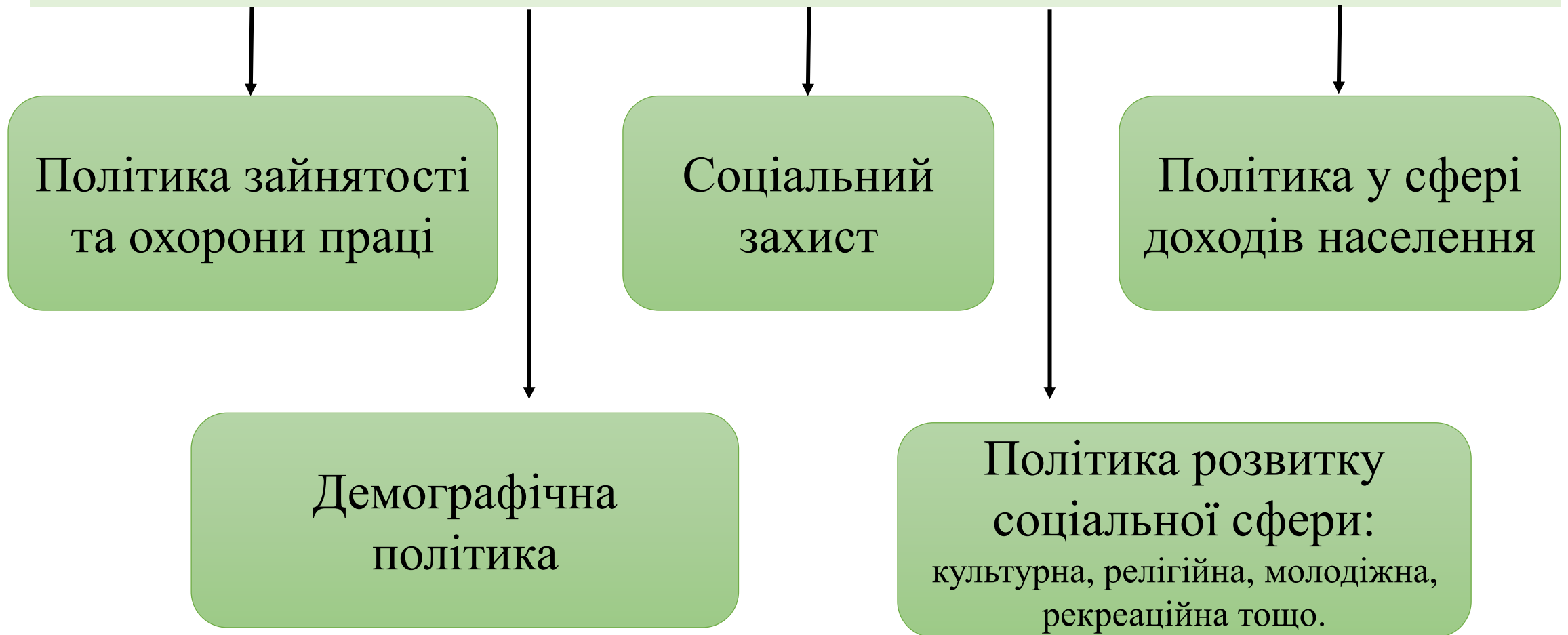

Основні завдання соціальної політики:

- гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло;
- забезпечення ефективного розвитку соціальної сфери, соціального простору життєдіяльності;
- здійснення заходів щодо задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб членів суспільства;
- врегулювання процесів соціальної диференціації суспільства;
- підняття суспільного добробуту на рівень загальноприйнятих стандартів.

Основні напрями соціальної політики

1.3. Принципи соціальної політики.

Соціальна
справедливість

Соціальна
солідарність

Принципи соціальної політики

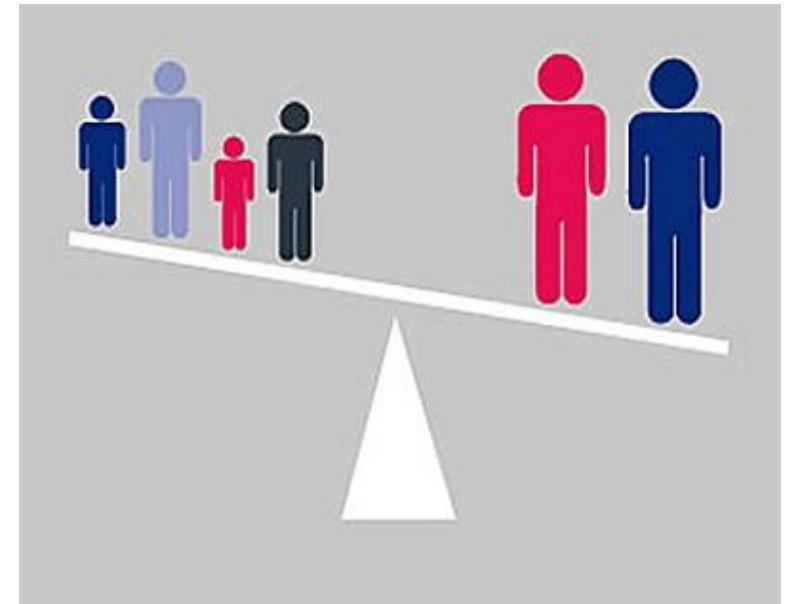
Індивідуальна
соціальна
відповідальність

Соціальне
партнерство

Соціальна справедливість

міра рівності і нерівності в розподілі матеріальних і духовних благ у суспільстві, статусів і влади, а також у життєвому положенні різних суспільних груп. Це певна відповідність між працею і винагородою, заслугами та їх визнанням.

Цей принцип реалізується шляхом рівного доступу громадян до всіх видів ресурсів, економічного перерозподілу доходів у суспільстві та піклування про непрацездатних його членів.

Кожна держава, з позиції теорії справедливості, повинна:

- ☐ піклуватися про потреби своїх членів так, як вони колективно ці потреби розуміють;
- ☐ забезпечувати розподіл благ пропорційно до потреб;
- ☐ стежити за тим, щоб розподіл визнавав і підтримував основоположну рівноправність членства у суспільстві.

Принцип соціальної солідарності

Солідарність - це єдність (групи або класу), яка породжує єдність інтересів, цілей, стандартів і взаєморозуміння або ж ґрунтується на них.

Це досягнення і збереження суспільної єдності.

Соціальна солідарність поєднує громадян як членів суспільства, сполучає усі покоління - минуле, теперішнє і майбутнє та забезпечує згуртованість суспільства над вирішенням суспільних проблем.

Принцип індивідуальної соціальної відповідальності

означає, що кожен громадянин повинен передусім самотійно дбати про власний добробут, не перекладаючи цих обов'язків на державу.

Згідно з цим принципом, держава шляхом надання соціальної допомоги має втручатися лише у надзвичайних та кризових ситуаціях, що виникають у громадян і які вони не можуть розв'язати самотійно.

Соціальне партнерство

Партнерство полягає у співпраці, кооперації зусиль, узгодженості інтересів, потреб, цілей, дій, у спільному конструктивному діалозі щодо способів досягнення мети.

Функціонування розвинених взаємозв'язків між працівниками, роботодавцями, а також державою на засадах співробітництва, компромісів, узгоджених рішень з питань соціально-трудових відносин є *умовою соціального партнерства*.

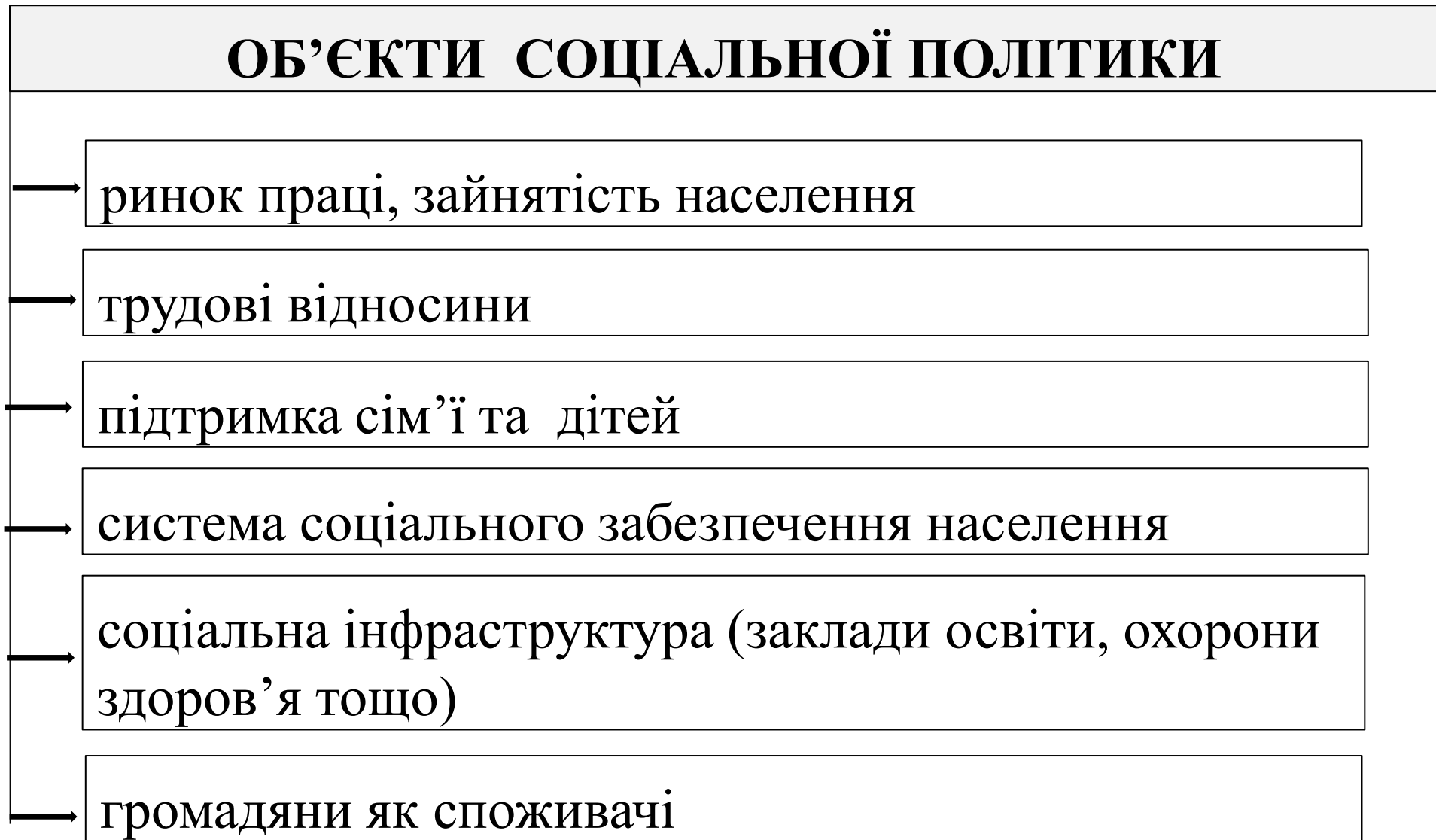

Завданнями соціального партнерства є:

- створення ефективного механізму регулювання соціально-трудових відносин;
- проведення колективних переговорів, взаємних консультацій, укладення колективних договорів та угод;
- запобігання колективним трудовим спорам і сприяння вирішенню соціально-трудових конфліктів;
- вдосконалення чинного законодавства у сфері соціально-трудових і пов'язаних з ними економічних відносин.

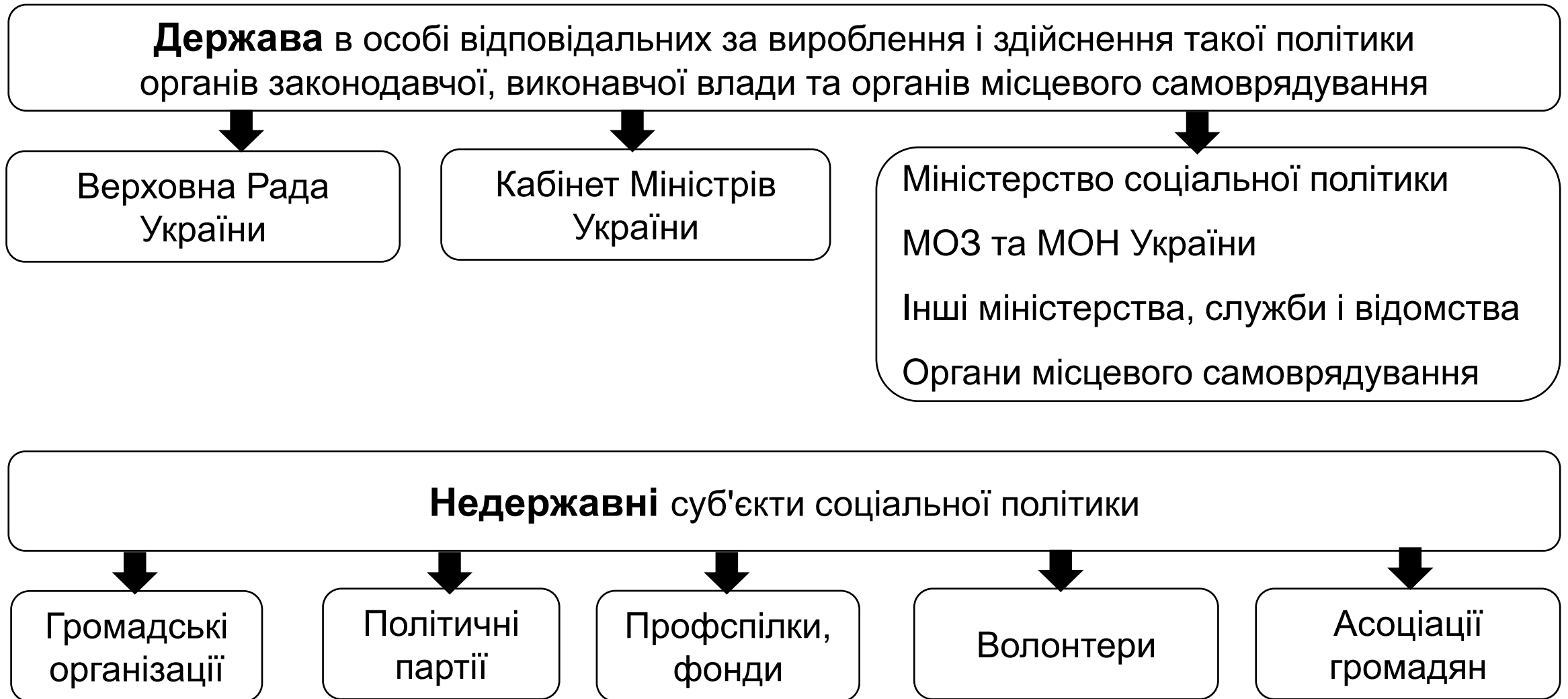
1.4.Об'єкти та суб'єкти соціальної політики.

До **об'єктів соціальної політики** також відноситься все населення і зокрема його найбільш уразливі та малозабезпечені категорії: громадяни похилого віку, безробітні, інваліди, ветерани війни, пенсіонери, багатодітні сім'ї, малозабезпечені сім'ї, самотні батьки, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, бездомні громадяни та безпритульні діти тощо.

Суб'єкти соціальної політики

Основним інституційним суб'єктом соціальної політики є **держав**а, саме вона має відігравати координуючу, організуючу роль.

Саме держава та її установи й **відомства** гарантують можливість взаємодії соціальних груп та інших елементів соціальної структури як суспільно впорядкованого і суспільно захищеного процесу, тобто соціальної політики в масштабах країни.

Важливу роль у здійсненні соціальної політики відіграють **недержавні організації й об'єднання**: громадські, благодійні, релігійні та ін., політичні партії, асоціації, колективи, фонди, профспілки, і **окремі особистості** - професійні соціальні працівники, волонтери, благодійники, правозахисники, а також громадяни шляхом участі у громадських ініціативах і об'єднаннях, групах самодопомоги тощо.

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ - об'єднання громадян, яке створюється для спільної реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, гендерних, регіональних, релігійних, професійних, соціальних тощо).

Стратегічною метою діяльності громадських організацій є привертання уваги суб'єктів соціальних процесів до проблем суспільства, презентація та відстоювання інтересів представників своїх груп.

Основними механізмами участі об'єднань громадян у процесі вироблення державної соціальної політики є:

- ✓ інформування;
- ✓ консультації;
- ✓ громадські слухання,
- ✓ безпосередня участь у різних акціях громадянської дії (волонтерський рух, мітинги, зібрання тощо).

ВОЛОНТЕРСТВО – це неоплачувана, добровільна діяльність на благо інших.

Волонтери не отримують матеріальної допомоги у вигляді заробітної плати, проте вони мають дещо інше – розвиток власних здібностей, моральне задоволення, відчуття власної необхідності тим, хто потребує допомоги, відчуття, що вони приносять користь, отримують нові знання.

Політична партія — особлива громадська організація (об'єднання), яка прагне досягти мети, загальної для її членів шляхом придбання і здійснення політичної влади.

Політичні партії консолідують суспільство навколо певних загальнолюдських цінностей та загальнонаціональних ідей.

**Багатосуб'єктність
здійснення соціальної
політики є запорукою її
успішності,
різноманітності форм
розвитку соціальної
сфери.**

Питання для самоконтролю до теми 1:

1. Охарактеризуйте зміст поняття «соціальна політика».
2. Назвіть основні цілі та завдання соціальної політики.
3. Розкрийте основні напрями соціальної політики.
4. Які існують принципи соціальної політики?
5. Сформулюйте сутність соціальної справедливості та виокреміть її основні види.
6. Охарактеризуйте принципи індивідуальної соціальної відповідальності та соціальної солідарності.
7. Яка роль соціального партнерства у вирішенні соціальних проблем країни?
8. Назвіть основні суб'єкти та об'єкти соціальної політики.

Практичне завдання до теми 1 «Роль основних суб'єктів соціальної політики в умовах сучасних викликів».

Завдання: Оберіть один з ключових суб'єктів соціальної політики та проаналізуйте його основні обов'язки та завдання. Виконане завдання подайте у формі таблиці, наведеної нижче.

Основні суб'єкти соціальної політики	Обов'язки та завдання суб'єкту
Міністерство соціальної політики	
Національна соціальна сервісна служба України	
Департамент соціального захисту ОДА	
Громадські організації	
Волонтери	
Політичні партії	

Список рекомендованих джерел до теми 1:

1. Дереха В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
2. Євдокимова І.А. Соціальна політика : навч. посіб. Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015.184 с.
3. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Медяник В.А. Поняття державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №3.С. 528-531.
6. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
8. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
9. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ;за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
10. Токарський Т. Б. Соціальна політика України в контексті Євроінтеграції: монографія / Т.Б. Токарський. Київ : АртЕк, 2018. 369 с.
11. Тюленева Ю.В. Особливості державної соціальної політики в Україні. Сучасні проблеми економіки і підприємництва, 2019, №24. <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/197914>
12. Шевчук П.І. Соціальна та гуманітарна політика : навч. посіб. / П.І. Шевчук. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. – 320 с.

Тема 2.

Основні етапи розвитку соціальної політики

2.1. Історичні аспекти розвитку соціальної політики у XVI – VIII ст.

2.2. Розвиток теоретичних та політико-правових засад соціальної політики наприкінці XIX ст.

2.3. Еволюція соціальної політики в XX ст.

2.4. Передумови формування соціальної політики в незалежній Україні.

2.1. Історичні аспекти розвитку соціальної політики у XVI – VIII ст.

Еволюція соціальної політики має два виміри:

Моральний

Допомога ближньому,
добročинність,
співчуття, солідарність,
гуманізм

Юридичний

Законодавче
закріплення моральних
норм

Першим законодавчим актом, який призначався для переслідування жебрацтва та допомоги неспроможним був **«Закон про бідних» (1601р., Англія).**

Згідно з цим законом відповідальність за допомогу бідним покладалася на місцеву владу або церковні парафії.

У Російській державі, до якої в середині XVII ст. приєднали більшу частину України, ставлення офіційної влади до соціальних проблем було суперечливим і непослідовним.

З одного боку

існувала традиція допомагати
нужденним, роздавати
милостиню, спільно боротися з
голодом та іншими лихами.

З другого боку

владні органи, громадськість
починають усвідомлювати
обмеженість приватної
благодійності й усталених форм
церковно-монастирської опіки,
шукати нові підходи до боротьби з
жебрацтвом, іншими недугами.

За царя Федора Олексійовича Романова
почала реалізовуватися ідея розгортання
державної системи громадської опіки
В 1682 р. він наказав споруджувати шпиталі
(богадільні), щоб на вулицях не було
лежачих жебраків.

Петро I, прагнучи викорінити
псевдожебрацтво, заборонив (погрозою
штрафу до 5 руб.) подавати милостиню
безпосередньо тим, хто її просить.
Натомість радив благодійникам робити це у
шпиталях та інших подібних місцях.

Катерина II видала Маніфест про заснування виховних будинків для сиріт (1 вересня 1763 р.).

У 1764 році вона заснувала **Товариство виховання благородних дівиць**, а також інші благодійні установи - будинки опіки, шпиталі, пологові відділення для незаможних жінок, школи.

У 1854 р. всі ці установи були об'єднані у «**Відомство імператриці Марії**».

У XVI-XVIII ст. громада відіграла роль організації селянства, що регулювала всі аспекти його життєдіяльності.

Громада несла відповідальність за своїх членів, зобов'язана була утримувати убогих, а панський двір мав дбати про забезпечення їх певним заробітком, видачу готівки для придбання найнеобхіднішого.

Члени громад створювали позикові каси, де зберігався «на чорний день» недоторканий запас

До ХХ ст. кожне велике село мало *сирітську раду і сирітського суддю*, які приймали участь у виборі опікуна та дбали про долю підопічних.

Специфічним різновидом громад були *братства – православні громадські об'єднання*.

При братствах створювалися *лікарні, школи та інші благодійні заклади* для найменш захищених верств суспільства, де за аналогією з власним устроєм запроваджували самоврядування.

В цілому соціальна політика у XVIII ст. формувалась відповідно до **ліберальних настроїв держави** в «природні процеси».

2.2. Розвиток теоретичних та політико-правових засад соціальної політики наприкінці XIX ст.

У XIX ст. суспільно-благодійні підходи в наданні соціальної допомоги переходять в правовий аспект.

На зміну благодійності прийшла ідея створення державної системи соціального забезпечення як інструмента реалізації соціальної політики.

Перші теоретичні концепції соціальної політики виникли на межі ХІХ-ХХ століть.

В 1872 р. створено
**Союз соціальної
політики**
(м. Ейзенах, Німеччина).

Членами союзу було визначено основні цілі соціальної політики:

- ✓ поліпшення умов життя людей;
- ✓ запобігання революційним потрясінням.

Ідея *держави добробуту* була втілена правлячою верхівкою Німеччини в 80-ті роки XIX ст.

Отто фон Бісмарк-Шенгаузен (1815-1898 рр.).

За його безпосередньою участю розроблена серія законів про страхування:

- Закон про страхування на випадок хвороби (1883 р.);
- Закон про страхування від нещасних випадків (1884 р.);
- Закон про страхування у зв'язку зі старістю та інвалідністю (1889 р.).

Згодом ідеї соціальної держави набули популярності й були реалізовані у багатьох європейських країнах, зокрема **Закони про державне соціальне страхування** були прийняті в Англії, Італії, Австрії в 80-90-ті рр. XIX ст., в Франції, Бельгії та Нідерландах — на початку XX ст.

У 1863 р. в Женеві, була заснована приватна гуманітарна установа - Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ).

Міжнародна спільнота надала комітету унікальні повноваження, які базуються на **міжнародному гуманітарному праві Женевських конвенцій**, для захисту жертв міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів.

МКЧХ є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, чия самостійна гуманітарна місія полягає в захисті життя та гідності жертв війни та ситуацій внутрішнього насильства та надання їм допомоги.

ICRC

Система державної соціальної допомоги у ХІХ ст. в країнах Європи (в т. ч. і в Російській імперії, у складі якої в цей період перебувала нинішня Україна) включала два головних елементи:

1) наявність більш-менш розвиненого законодавства, яке регулювало відносини у соціальній сфері;

2) наявність відповідних органів і закладів, завдання яких полягало у впровадженні політики держави.

2.3. Еволюція соціальної політики в ХХ ст.

Вагомі реформи у соціально-політичній сфері пов'язано з наслідками *Першої світової війни* та *кризи 30-х рр. ХХ ст.*

Відбулось усвідомлення владою неминучості впровадження системи соціальної політики заради *збереження суспільної злагоди.*

Позитивним наслідком Першої світової війни було створення в 1919 р. **Міжнародної організації праці (МОП)** для всебічного сприяння соціального прогресу, встановлення і підтримання соціального миру між різними верствами суспільства.

На той час членами МОП стали 44 держави.

Чотири основних мотиви створення МОП:

Гуманістичний

полягає в неприйнятності існування експлуатації та соціальної несправедливості

Внутрішньополітичний

без поліпшення умов життя і праці боротьба працівників за свої права може набрати революційних форм, що порушить мир і гармонію у світі

Економічний

соціальні реформи впливають на конкурентоспроможність національних економік

Зовнішньополітичний

загального і тривалого миру можна досягти тільки на основі соціальної справедливості

У преамбулі Статуту МОП було закріплено декілька важливих положень, які дотепер визначають пріоритети унормування соціально-трудових відносин, а саме:

- визнання принципу рівної заробітної плати за рівну працю;
- визнання принципу профспілкової свободи;
- організація професійного та технічного навчання та ін.

Перші шість конвенцій МОП:

- ❖ Про робочий час у промисловості;
- ❖ Про безробіття;
- ❖ Про охорону материнства;
- ❖ Про працю жінок у нічний час;
- ❖ Про мінімальний вік прийому на роботу в промисловості;
- ❖ Про нічну працю підлітків у промисловості .

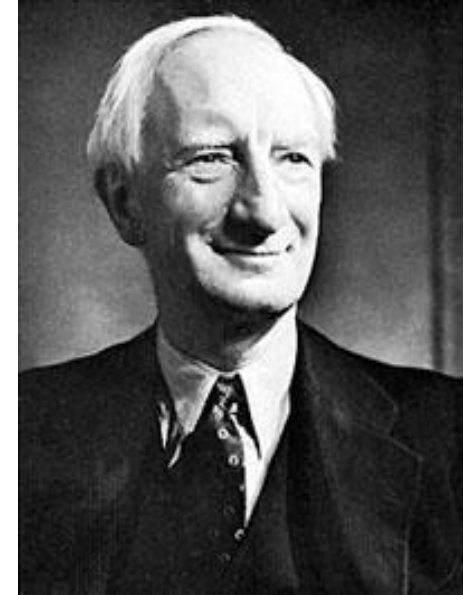
Перше десятиріччя ХХ ст. характеризувалося істотним *реформуванням соціального законодавства* не тільки в багатьох європейських країнах, але й у країнах Північної та Південної Америки, в Австралії та Новій Зеландії.

В багатьох країнах світу протягом 1915 – 1935 рр. ХХ ст. був введений новий вид страхування – **страхування по безробіттю.**

У 1942 р. *У. Беверідж* запропонував уряду ввести у Великобританії *систему соціального захисту*, яка передбачала:

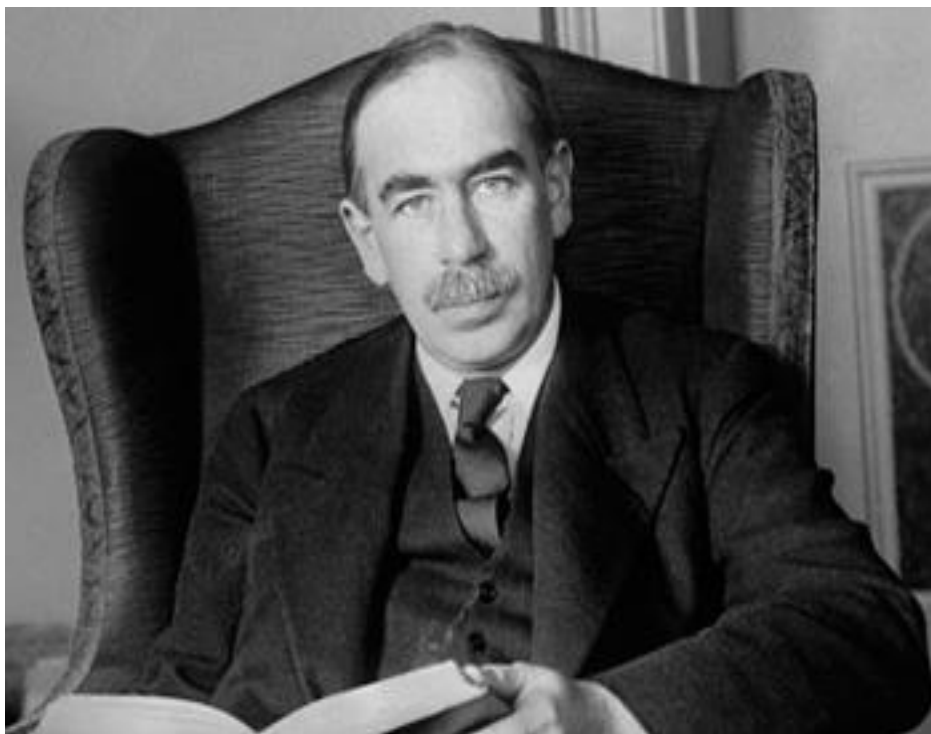
- ✓ страхування від безробіття;
- ✓ страхування від непрацездатності;
- ✓ надання пенсій після виходу у відставку;
- ✓ надання медичної допомоги;
- ✓ надання видатків на поховання;
- ✓ грошову допомогу матерям, удовам і розлученим, а також дітям.

У. Беверідж оголошував боротьбу «п'яти гігантам»:

- **Злидням**
- **Лінощам**
- **Неуцтву**
- **Занедбаності**
- **Хворобі**

«Загальна теорія зайнятості,
проценту і грошей»

1940 роки - формування
теорії і практики *держави*
загального *добробуту*
(Welfare State).

В основі цієї теорії лежали
ідеї англійського економіста
Дж. Кейнса

Головний зміст теорії держави загального добробуту

Держава діє в інтересах усіх членів суспільства, використовуючи такі економічні важелі, як політика цін, податки, інвестиції, державне замовлення, кредити, регулювання експорту та імпорту і в такий спосіб впливає на приватний сектор, пристосовує його для блага всіх.

Держава через свою соціальну політику (матеріальну допомога, поліпшення умов праці, підвищення заробітної плати і пенсій, покращення житлових умов, охорони здоров'я, освіти), забезпечує вищий рівень життя населення всієї країни.

Після Другої світової війни було прийнято Атлантичну хартію (1941 р.) та Філадельфійську декларацію Міжнародної організації праці (1944 р.), що значно розширило міжнародне співробітництво з питань соціального забезпечення трудящих.

Філадельфійська декларація МОП закликала уряди країн запровадити гарантовану мінімальну заробітну плату, досягти повної зайнятості, реалізувати програми соціального забезпечення, поліпшити умови праці й підвищити життєвий рівень населення.

У 1948 року ухвалено Загальну декларацію прав людини, де вперше було встановлено три види людських прав:

Негативні права

громадянські й політичні (ст. 2–21), які обмежують можливі негативні дії держави щодо фізичної особи і мають забезпечувати людині захист від будь-якого обмеження свободи

Позитивні права

економічні, соціальні й культурні (ст. 22–27): накладають на державу зобов'язання гарантування та задоволення базових мінімальних життєвих потреб ці права спрямовані на забезпечення соціальної справедливості, захист від зубожіння, участь у соціальному, економічному та культурному житті

Колективні права

передбачають (ст. 28), що кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, за якого її права і свободи, що викладені в Декларації, мають бути повністю реалізованими

Експансією соціальної (розквітом) *політики*
вважають 1960-75-ті рр. ХХ ст.
В цей період загальною
тенденцією країн Заходу стало
збільшення витрат на
соціальні програми.

В цей час остаточно формується
концепція соціальної держави і
закріплюється в конституціях
багатьох країн.

Термін «соціальна держава» вперше з'явився в **Конституції Федеративної Республіки Німеччина** в 1949 р., де проголошено що ця країна є «демократичною, **соціальною** і федеративною державою».

Згідно зі ст. 1 **Конституції Французької Республіки** ця країна «є неподільною, світською, демократичною й **соціальною Республікою**».

Як зазначено в пункті 1 ст. 1 **Конституції королівства Іспанії**, «Іспанія конститується в правову, **соціальну** і демократичну державу, що проголошує вищими цінностями правопорядку свободу, справедливість, рівність, політичний плюралізм».

Особливості формування соціальної політики в Європі в період розквіту соціальних держав (1960-1975 рр.):

- ❖ активно формується внутрішньодержавне соціальне законодавство;
- ❖ прийнято значну кількість міжнародно-правових документів, які регулюють відносини у соціальній сфері, визначаючи мінімальні соціальні стандарти;
- ❖ збільшено чисельність найманих працівників – одержувачів соціальної допомоги;
- ❖ соціальний захист починає поширюватися й на працівників ненайманої праці, тобто на ремісників, фермерів, комерсантів, представників вільних професій, дрібних підприємців тощо.

1980-х уповільнення темпів розвитку соціальної політики.

Соціальну державу критикували за те, що вона виховує патерналізм, призводячи до появи певної категорії громадян, які не бажають працювати, а живуть за рахунок інших, що зростання соціальних витрат призвело до економічної стагнації, інфляції і збільшення безробіття.

Як наслідок, програми соціального забезпечення в багатьох розвинених країнах були значно скорочені.

П'ять основних етапів соціальної політики кінця ХІХ – ХХ ст. (за І. Яковюк):

<i>Перший етап (1800–1880 рр.)</i>	це стан передісторії становлення соціальної держави, який знаменний ухваленням політичних рішень, що відкрили започаткування соціального захисту.
<i>Другий етап (1880–1914 рр.)</i>	пов'язується з початком розбудови соціальної держави та системи соціальної політики і характеризується виокремленням такого ключового компонента, як формування та впровадження соціальної політики, результатом якої стало прийняття соціального законодавства.
<i>Третій етап (1918–1950 рр.)</i>	розширення соціальної політики, цей період ознаменувався запровадженням двох традицій щодо конституційного оформлення моделі соціальної держави: як загального поняття і як фундаментального принципу конституційного ладу.

***Четвертий етап
(1960–1975 рр.)***

прискорення темпів розвитку соціальної політики супроводжувався процесом формування галузі соціального права і прийняттям значної кількості міжнародних правових документів, що не тільки регулюють відносини в соціальній сфері, а й визначають мінімальні соціальні стандарти забезпечення людей.

***П'ятий етап
(починаючи з
1980 рр.)***

уповільнення темпів розвитку соціальної політики, тобто відбувається її адаптація до нових соціально-економічних умов, що в свою чергу, зумовило перегляд мінімальних соціальних стандартів в напрямку їх підвищення.

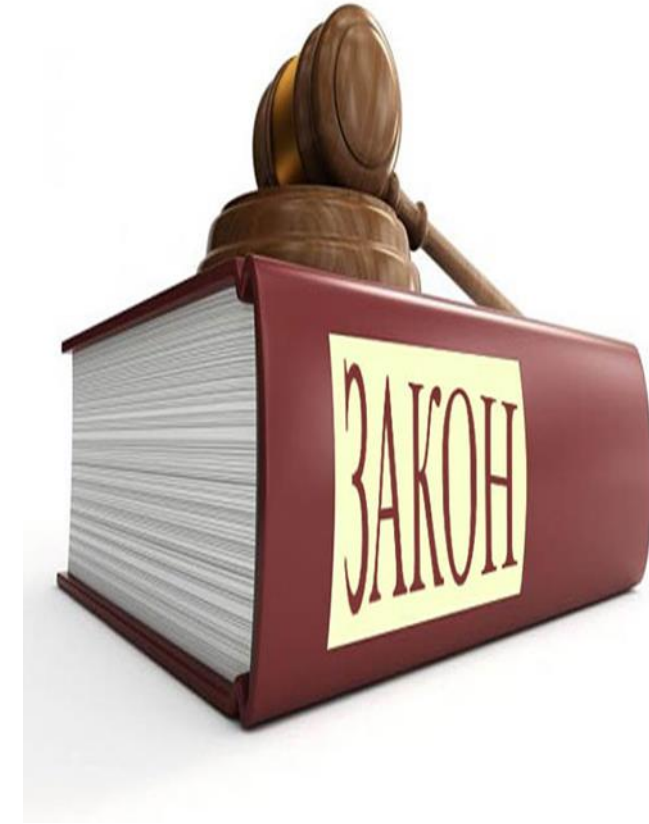
2.4. Передумови формування соціальної політики в незалежній Україні.

Після проголошення в 1991 році незалежності України, намагаючись виправити ситуацію щодо стрімкого розшарування суспільства на багатих і бідних, державні органи управління ухвалюють законодавчі акти, програми, спрямовані на збільшення різноманітних виплат, пільг, допомог, але відбулося це без урахування економічних передумов.

Формування власної законодавчої бази починалося з прийняття низки законів:

«Про пенсійне забезпечення», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993), «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991), законодавчого встановлення пільг за професійною ознакою працівникам окремих сфер: суддям, прокурорам, військовослужбовцям, народним депутатам тощо (1992—1994).

Найбільш значима адресна програма, прийнята на початку незалежності України:

про житлові субсидії (1996), спрямована на допомогу населенню щодо оплати житлово-комунальних послуг та палива в умовах значного зростання тарифів.

1995 року майже 80 % сімей отримували соціальні виплати, грошові допомоги чи компенсації з бюджетів усіх рівнів, а саме:

- ✓ кількість пенсіонерів становила 14,5 млн. чоловік;
- ✓ 1,5 млн. молодих людей, котрі навчалися, отримували стипендію;
- ✓ для 5,6 млн. дітей було призначено грошову допомогу на виховання та утримання;
- ✓ понад 2,5 млн. громадян отримували грошову допомогу на проживання;
- ✓ 3,5 млн. громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, мали різні види грошових допомог та компенсацій;
- ✓ 1,4 млн. сімей призначено субсидії на утримання житла, майже одному мільйону малозабезпечених громадян було надано грошову допомогу в осінньо-зимовий період;
- ✓ 450 тис. самотніх непрацездатних громадян отримували постійну допомогу вдома;
- ✓ понад 50 тис. громадян похилого віку перебували на повному державному утриманні.

Крім того, кожний третій громадянин України мав право на безплатний проїзд у міському транспорті, 3,6 млн. громадян сплачували лише частину коштів за утримання житла, 6,1 млн. громадян - за електроенергію, 6,3 млн - за газ.

Існувало ще кілька десятків різноманітних пільг, серед яких:

- ✓ *безплатний проїзд залізницею;*
- ✓ *пільгове оподаткування доходів;*
- ✓ *придбання житлових приміщень за цінами, нижчими від їхньої вартості;*
- ✓ *безплатне або пільгове забезпечення автомобілем.*

Зростання частки витрат на соціальну сферу призвело до значного переобтяження державного бюджету.

Пізніше в умовах економічної кризи, застосування такого принципу виявилось неможливим. Незначні кошти розпорошувалися між великою кількістю людей, *одна частина яких цих коштів не потребувала, а іншій їх не вистачало.*

Суттєвою стратегічною помилкою соціальної політики в Україні була орієнтація на соціальний захист, без першочергового забезпечення прав та інтересів працюючого населення, що спричинило брак мотивації до праці, і внаслідок цього - спад виробництва. Виникла парадоксальна ситуація, коли матеріальної допомоги потребували ті, хто працює.

Основними ідеологічними змінами на початку незалежності стала ***відмова від:***

- ❖ державного патерналізму
- ❖ всеосяжного піклування

Їх замінив ***принцип державного соціального захисту***, який базується на двох основних складових:

державному соціальному
страхуванні

державній соціальній
допомозі

Питання для самоконтролю до теми 2:

1. Назвіть історичні етапи соціального розвитку.
2. Охарактеризуйте тенденції розвитку соціальної політики в зарубіжних країнах.
3. Яку роль відігравали братства в процесі вирішення соціальних проблем у XVII XVIII ст.?
4. Де і коли було створено Союз соціальної політики?
5. В Конституції якої країни вперше закріплено, що ця держава є «соціальною»?
6. В чому полягає внесок О. Бісмарка та В. Беверіджа у формування соціальної політики?
7. Розкрийте основний зміст теорії держави загального добробуту.
8. Сформулюйте особливості формування соціальної політики в незалежній Україні.

Практичне завдання до теми 2 «Історичні етапи розвитку соціальної політики».

Завдання 2.1: Користуючись інформацією, яка наведена у таблиці, установіть відповідність між етапами соціальної політики та їх характеристиками.

Установіть відповідність між етапами соціальної політики кінця XIX – XX ст. та їх характеристиками		Відповідь
1 етап (1800–1880 рр.)	А. Прискорення темпів розвитку соціальної політики, прийнято значну кількість міжнародно-правових документів, які регулюють відносини у соціальній сфері, визначаючи мінімальні соціальні стандарти.	1 етап -
2 етап (1880–1914 рр.)	Б. Розширення соціальної політики, концепція соціальної держави закріплюється в конституціях багатьох країн.	2 етап -
3 етап (1918–1950 рр.)	В. Розбудова соціальної держави та системи соціальної політики.	3 етап -
4 етап 1960–1975 рр.	Г. Уповільнення темпів розвитку соціальної політики.	4 етап -
5 етап (починаючи з 1980 рр.)	Д. Передісторія становлення соціальної держави, переважаюча роль у підтримці малозабезпечених осіб належала церкві та благодійникам.	5 етап -
Який етап вважають розквітом соціальної політики кінця XIX – XX ст. і чому?		

Практичне завдання до теми 2 «Історичні етапи розвитку соціальної політики».

Завдання 2.2: Користуючись інформацією, яка наведена у таблиці здійсніть співставлення представлених Конвенцій МОП та практичних результатів, які були досягнуті після їх прийняття.

Міжнародна організація праці (МОП) за роки свого існування (з 1919 р.) прийняла близько 188 Конвенцій з метою дотримання стандартів у сфері праці. Здійсніть співставлення представлених Конвенцій та практичних результатів, які були досягнуті після їх прийняття.		Відповідь
1. Конвенція про робочий час у промисловості (1919р.)	А. Жінки не використовуються на державних або приватних промислових підприємствах між десятою годиною вечора та п'ятою годиною ранку.	1 конвенція -
2. Конвенція про охорону материнства (1952 р.)	Б. Приймати людей на будь-який вид роботи за наймом можна, якщо їх вік не менше 18 років.	2 конвенція -
3. Конвенція про мінімальний вік прийому на роботу в промисловості (1973р.)	В. Жінка має право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить, як мінімум, дванадцять тижнів.	3 конвенція -
4. Конвенція про працю жінок у нічний час (1919р.)	Г. Встановлено системи безплатних державних бюро зайнятості під контролем центрального органу..	4 конвенція -
5. Конвенція про безробіття (1919 р.)	Д. Тривалість робочого часу на промислових підприємствах обмежена до 8 годин на день та 48 годин на тиждень.	5 конвенція -

Список рекомендованих джерел до теми 2:

1. Дегтяр А. О., Ковальчук В. Г. Публічна політика у сфері соціально-гуманітарного розвитку : конспект лекцій. Харків : ХАІ, 2021. 95 с.
2. Деріга В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
3. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Ніколаєць К.М. Соціальна політика в Україні (у 90-х роках ХХ ст.) : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 296 с.
6. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
7. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
8. Соціокультурна динаміка українського суспільства : монографія / Л. М. Бадьоріна, С. Д. Безклубенко, Т. І. Білянкін, М. М. Бриль [та ін.] ; відп. ред. Ю. В. Трач ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Навч.-наук ін-т. Київ : Вид. центр КНУКІМ, 2020. 252 с.
9. Токарський Т. Б. Соціальна політика України в контексті Євроінтеграції: монографія / Т.Б. Токарський. Київ : АртЕк, 2018. 369 с.
10. Шевчук П.І. Соціальна та гуманітарна політика : навч. посіб. / П.І. Шевчук. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. – 320 с.

Тема 3.

Світові моделі соціальної політики

3.1. Концепція соціальної держави.

3.2. Моделі держав загального добробуту (ліберальна, соціал-демократична, консервативна) та їх сутність.

3.3. Інші підходи до типології моделей соціальної політики.

3.4. Особливості діяльності міжнародних організацій у сфері соціальної політики.

3.1. Концепція соціальної держави.

Поняття «соціальна держава» було введене в науковий обіг Л. фон Штайном у 1850 р.

Дж. Кейнс (1883-1946) обґрунтував необхідність державного втручання в соціально-економічну сферу з метою запобігання економічним кризам, безробіттю, підвищення добробуту населення через перерозподіл доходів між різними соціальними групами. Ці погляди стали ідеологічною основою «соціальної держави».

Слово «соціальна»

в словосполученні «соціальна держава»
пов'язано із соціальним життям людей,
підкреслює, що держава бере на себе турботу
про матеріальний добробут громадян,
здійснює функцію регулювання економіки з
обов'язковим урахуванням екологічних вимог,
забезпечує захист економічних і соціальних
прав людини.

Основними ознаками соціальної держави є:

- ✓ *фактичне створення державою необхідних передумов для самостійного забезпечення працездатною людиною гідного життя для себе та своєї сім'ї, а також здійснення державних заходів щодо підтримки непрацездатних груп населення принаймні на рівні прожиткового мінімуму;*
- ✓ *реальне забезпечення гарантій реалізації економічних, соціальних і культурних прав громадян;*
- ✓ *практична діяльність держави, спрямована на мінімізацію невинуватених соціально-економічних відмінностей між членами суспільства, на стримування надмірного майнового розшарування населення, на зміцнення соціальної злагоди та єдності народу.*

Соціальна держава

це держава, яка, маючи за економічну основу соціально орієнтоване ринкове господарство, створює всі можливі умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, для самостійного забезпечення ініціативною та соціально відповідальною особою необхідного рівня матеріального добробуту собі та членам своєї сім'ї; гарантує кожному прожитковий мінімум для гідного людини існування й сприяє зміцненню соціальної злагоди в суспільстві.

Специфічні функції, в яких виражається «соціальність» держави:

Соціально-активізуюча

сприяння економічній активності працездатних осіб

Соціально-правозабезпечувальна

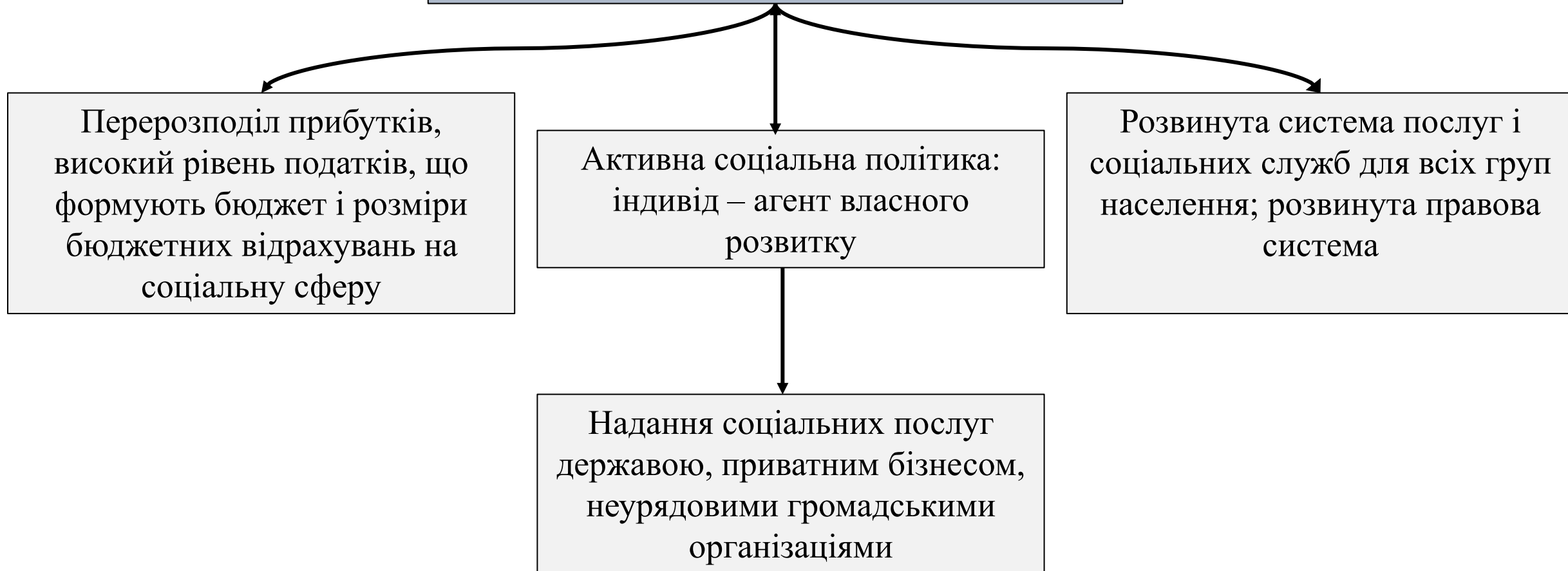
забезпечення реальних гарантій здійснення економічних, соціальних і культурних прав усіх громадян

**Узгоджувальна,
«консенсусна»**

зміцнення соціального миру у суспільстві

Соціальна держава

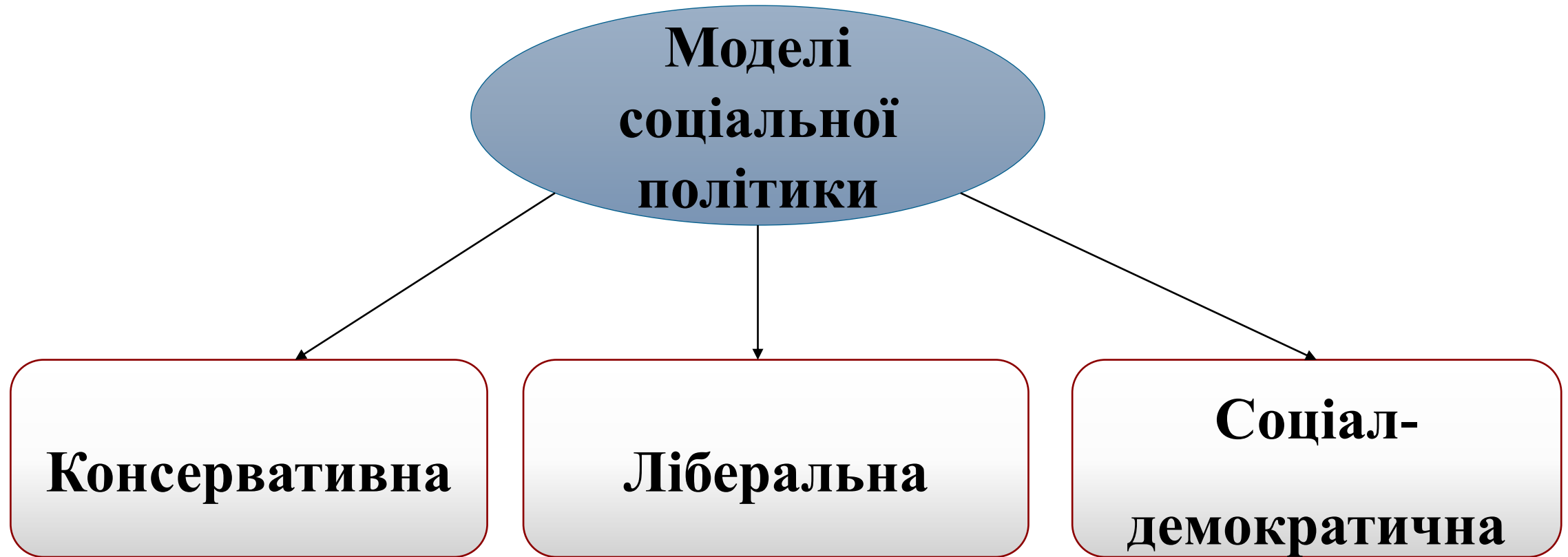

Атрибути соціальної держави:

- ✓ широке державне втручання регуляторного характеру в соціально-економічні процеси, формування соціально відповідальних політичних інститутів;
- ✓ соціальна спрямованість економічної політики, соціалізація державного бюджету;
- ✓ наявність і функціонування інститутів громадянського суспільства;
- ✓ рівні можливості для всіх громадян у реалізації своїх прав;
- ✓ наявність систем державних соціальних трансфертів, соціального захисту, соціального забезпечення, соціального страхування;
- ✓ проведення активної політики держави на ринку праці;
- ✓ сприяння держави розвитку системи соціального партнерства;
- ✓ розвиток демократії та правової держави;
- ✓ доступність соціальної підтримки для всіх категорій населення.

3.2. Моделі держав загального добробуту :

Консервативна модель

Головна установка: «що я можу зробити для країни», а не «що моя країна може зробити для мене»

Майнова нерівність вважається нормальним явищем

Скорочення соціальних витрат на користь нагромадження капіталу

Перевага соціального страхування перед адресною соціальною допомогою

Пряма залежність розмірів страхових внесків від попереднього заробітку

В основі ліберальної моделі соціальної політики лежить принцип індивідуалізму, який передбачає особисту відповідальність кожного за свою долю, долю своєї родини.

Роль державних структур щодо реалізації соціальної політики *мінімізована*. Її основними *суб'єктами* виступають особа та різні недержавні організації – соціально-страхові фонди й асоціації. Фінансовим підґрунтям реалізації соціальних програм за такої моделі є *приватні заощадження, приватне страхування, а не кошти державного бюджету*.

Ліберальна модель

Широкі свободи для індивідів у політичній, економічній та інших сферах життя суспільства

Адресна соціальна допомога

Дозоване втручання держави в соціальну сферу

Посилення співробітництва між суспільним та приватним секторами в реалізації соціальних програм

Розширення системи соціального страхування

Соціал- демократична модель

Усі люди мають однакову цінність незалежно від віку, статі та їх участі у виробництві

Соціальні послуги і сервіс надаються на добровільних засадах

Соціальний захист повинен бути безперервним, охоплювати усі сфери життя людини

Соціальний захист повинен бути гнучким, доступним і спроможним вирівнювати соціальні умови для усіх суспільних груп населення

Головною особливістю соціал-демократичної моделі є універсалізація соціального захисту населення і перерозподілом доходів за рахунок прогресивної системи оподатковування населення.

Модель відрізняється високою роллю держави в усупільненні доходів. Держава забезпечує високий рівень якості й загальнодоступності соціальних послуг (у тому числі безкоштовне медичне обслуговування, освіту й т.п.)

Групування держав загального добробуту

Країни		
Консервативні	Ліберальні	Соціал-демократичні
Німеччина	Велика Британія	Швеція
Франція	Сполучені Штати	Норвегія
Італія	Америки	Фінляндія
Австрія	Канада	Данія
Бельгія	Австралія	
	Японія	

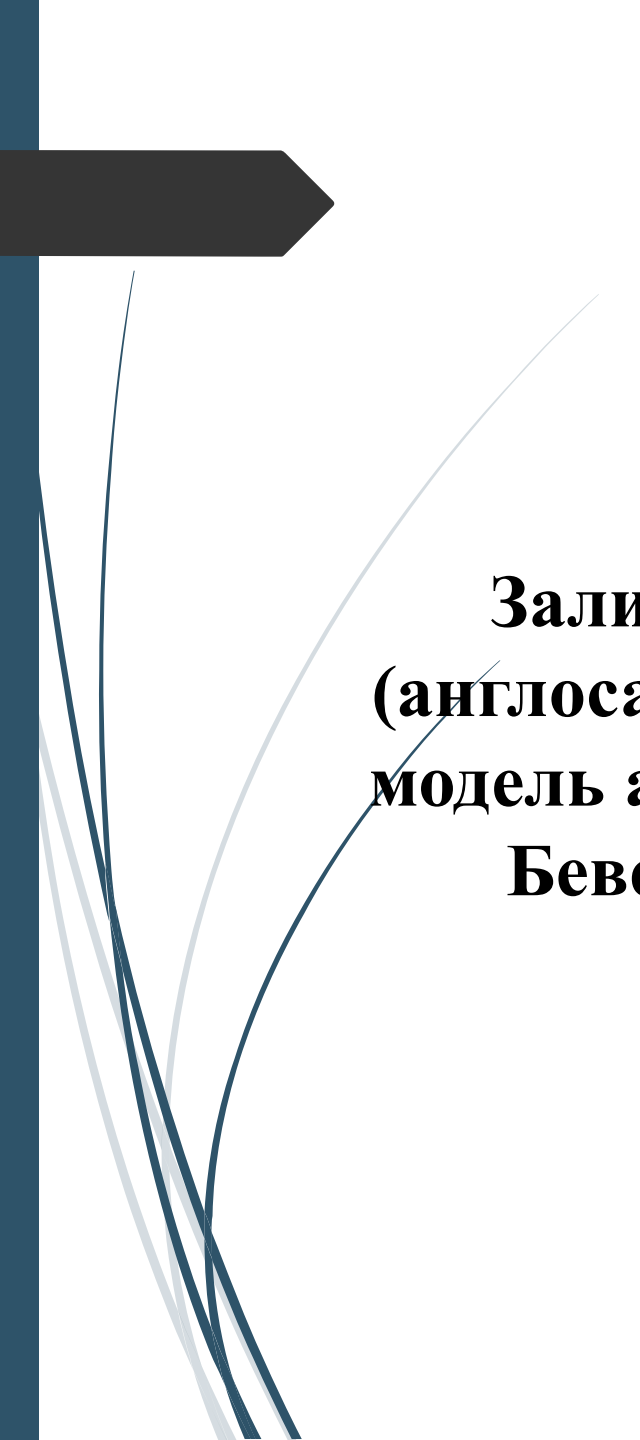

3.3. Інші підходи до типології моделей соціальної політики.

Класифікація моделей соціальної політики, яку запропонував С. Лейбфрид:

- ❖ залишкова (англосаксонська) модель або модель Беверіджа
- ❖ інституціональна модель (Модель Бісмарка)
- ❖ скандинавська (модерна) модель
- ❖ рудиментарна модель

Залишкова (англосаксонська) модель або модель Беверіджа

Надання державної підтримки особі лише у разі, коли індивідуальні потреби не можуть бути задоволені іншими соціальними інститутами, зокрема сім'єю, громадою, благодійними фондами

Трирівневий тип соціального захисту, а саме: держава відповідає за надання базових гарантій соціального захисту всього населення; роботодавець забезпечує соціальне (професійне) страхування найманих працівників; працівник - додаткове особисте страхування.

Орієнтація державних соціальних гарантій на прожитковий мінімум

Забезпечення державою базових потреб життєдіяльності населення (біологічних, соціальних, духовних).

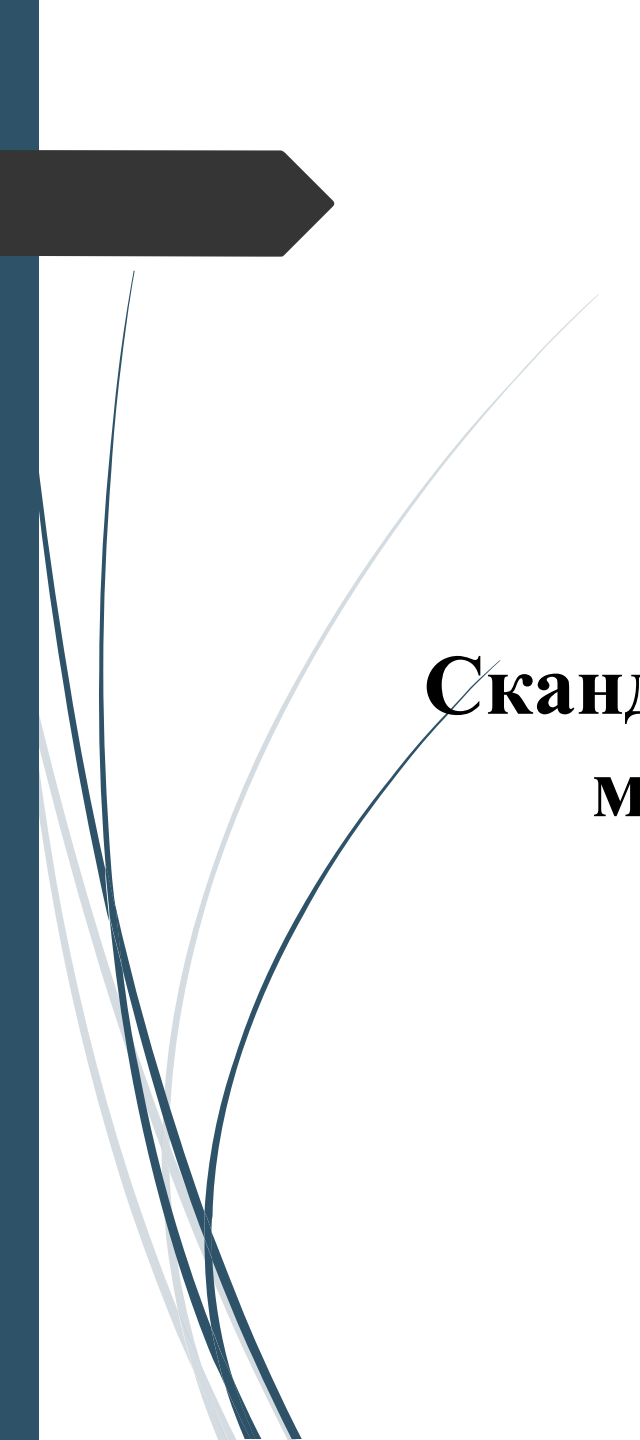
Інституціональна модель (Бісмарка)

Спрямована на надання людині можливості самореалізуватися

Поєднує універсальний і диференційований підходи при визначенні фінансового навантаження та розміри страхових тарифів

Держава бере на себе відповідальність за удосконалення соціальних інститутів, що мають важливе значення для всебічного розвитку кожної особи

Регламентує організацію соціального страхування з окремих видів соціальних ризиків у формі товариств взаємного страхування, в яких ключову роль відіграють роботодавці і працівники.

Скандинавська модель

Універсальна система соціального захисту. Фінансування соціальних витрат здійснюється за рахунок дохідної частини бюджету.

Політика держави спрямована на те, щоб підвищити рівень життя бідних прошарків населення, забезпечити умови для повної зайнятості, підтримувати розвинуту систему соціального забезпечення

Скорочення існуючої соціальної нерівності через надання соціальних послуг у найважливіших сферах життя.

Наявний високий рівень і загальнодоступність заходів соціальної підтримки населення.

Рудиментарна модель

Відносно низький рівень соціальної захищеності. Соціальна політика розрахована на найбільш бідні категорії громадян. Наявний високий рівень безробіття.

Соціальна політика з переважно пасивним характером, зорієнтована на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян

Асиметрична структура соціальних витрат (найзначнішу частку соціальних витрат становить пенсійне забезпечення – 15,4% від ВВП, а на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти, а саме близько 0,8%)

Надання персональних послуг, догляд держава перекладає на волонтерський та неформальний сектори .

«Європейська соціальна модель»

набір принципів, цінностей, спільних для європейських країн і заснованих на переконанні, що стабільне економічне зростання має поєднуватися з постійним покращенням умов життя та праці громадян.

Основні тенденції сучасної соціальної політики європейських країн

«Європейська соціальна модель» (European Social Model):

- ✓ відбувається зміщення акцентів від державної благодійності до переорієнтації працєактивного населення в соціальному забезпеченні на використання власних сил і можливостей, зростання мотивації до праці в системах соціального захисту;
- ✓ формуються та активізуються реальні соціально-економічні умови для досягнення членами суспільства власного добробуту;
- ✓ впроваджуються принципи надання соціальних послуг на ринкових засадах;
- ✓ формується перехід від пасивної до активної політики зайнятості;
- ✓ активізуються процеси щодо забезпечення гендерних питань.

Американська модель соціальної політики

- ✓ відсутність уніфікованої системи соціального захисту, мінімалістський підхід до розв'язання соціальних проблем;
- ✓ реалізація федеральних програм на рівні штатів із подвійним фінансуванням із бюджетів обох рівнів;
- ✓ обов'язкове солідарне соціальне страхування, за рахунок якого виплачують пенсії, допомогу малозабезпеченим тощо;
- ✓ використання перевірки нужденності в усіх програмах соціальної допомоги;
- ✓ розгалужена мережа добровільного медичного страхування, частково регульованого державою;
- ✓ існування приватних закладів із надання платних соціальних і медико-соціальних послуг;
- ✓ активна діяльність благодійних організацій за відсутності політики "соціального замовлення", розвиток волонтерства.

Японська модель соціальної політики

- ✓ проведення політики вирівнювання доходів;
- ✓ особлива політика використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями);
- ✓ домінування психології колективізму, солідарності у доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у розв'язанні соціально-економічних проблем;
- ✓ виокремленні питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів

3.4. Особливості діяльності міжнародних організацій у сфері соціальної політики

Міжнародна організація - це об'єднання трьох або більше незалежних держав, їхніх урядів, інших міжнародних організацій, спрямованих на вирішення певних спільних питань чи організації проєктів.

Ознаками МО є:

- ❖ членство 3 і більше країн;
- ❖ наявність установчого міжнародного договору;
- ❖ постійні органи і штаб-квартира;
- ❖ повага суверенітету-держав;
- ❖ невтручання у внутрішні справи;
- ❖ встановлення порядку прийняття рішень і їх юридичної сили.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) — найважливіша міждержавна організація що створена з метою підтримки миру, міжнародної безпеки й розвитку співробітництва між державами.

Дата створення: 24 жовтня 1945 році.

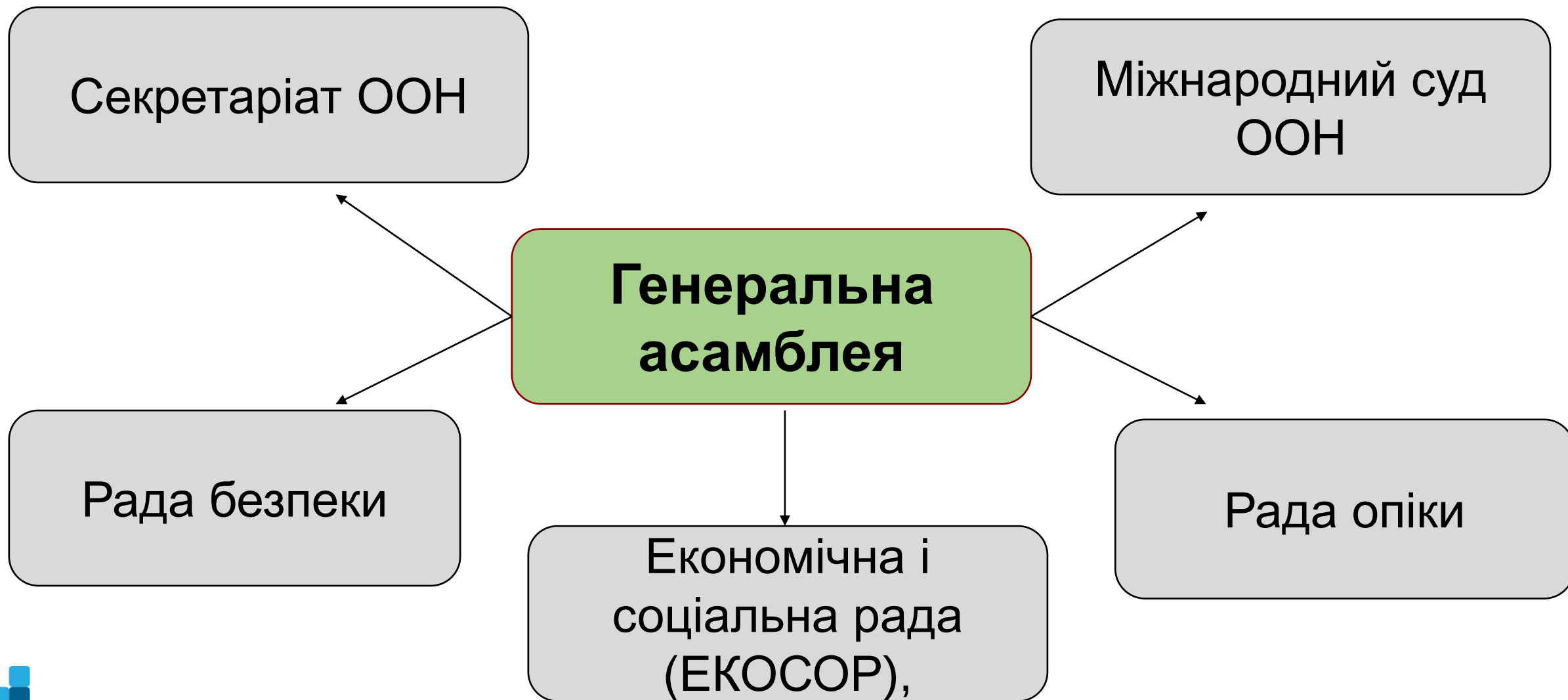
Число держав-членів ООН: 193 країни з 234 країн світу.

Цілі ООН :

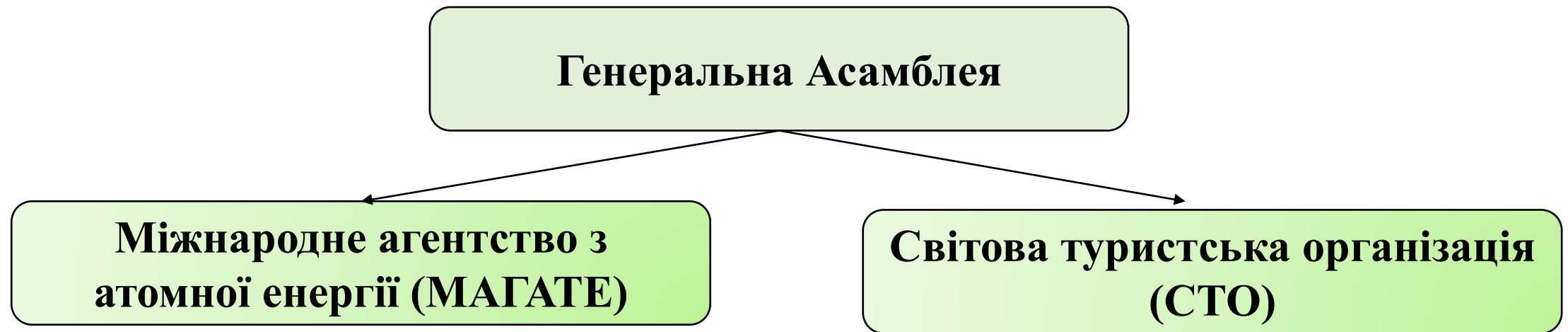
- підтримка міжнародного миру й безпеки шляхом прийняття ефективних колективних заходів і мирного урегулювання спорів;
- розвиток дружніх відносин між країнами;
- забезпечення міжнародного співробітництва по вирішенню міжнародних економічних, соціальних, культурних і гуманітарних проблем;
- перетворення ООН на центр узгоджених зусиль для досягнення цих цілей.

Структура ООН

Генеральна Асамблея (ГА) – вищий орган ООН.

Це найдемократичніший орган ООН, своєрідний світовий парламент, в якому є представники всіх членів ООН.

Рада Безпеки відповідає за підтримку міжнародного миру й безпеки. Складається з 15 членів, із яких 5 є **постійними** (*США, Росія, Китай, Велика Британія, Франція*), а решта обирається Генеральною Асамблеєю на **дворічний строк** за принципом ротації.

В 1999 р. непостійним членом була обрана *Україна*.

Головна функція Ради Безпеки –
запобігання збройних конфліктів
між країнами або їх приборкання.

Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) –

головний координуючий орган ООН в сфері економіки, соціальних відносин.

ЕКОСОР координує роботу 18 потужних й авторитетних організацій, таких як: МВФ, Світовий Банк, Світова організації торгівлі (СОТ), Міжнародна організація праці та інших галузевих міжнародних організацій.

Керівництво ЕКОСОР складається з 54 членів, третина з них (18 чоловік) щороку переобирається, тому за три роки склад повністю оновлюється.

Рішення ЕКОСОР приймаються простою більшістю.

Основні міжнародні організації ООН

ЮНЕСКО	Спеціалізований підрозділ ООН із питань освіти, науки і культури
СОТ	Світова організація торгівлі
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
МАГАТЕ	Міжнародне агентство з атомної енергії
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МОП	Міжнародна організація праці
ЮНІСЕФ	Міжнародний фонд допомоги дітям у всьому світі.
СТО	Світова туристська організація

Міжнародна організація праці (МОП) - одна із найстаріших міжнародних міжурядових організацій. Заснована в 1919 р.

Основні принципи діяльності МОП:

- ✓ можливість встановлення загального і міцного миру тільки на основі соціальної справедливості;
- ✓ гарантії заробітної плати, що забезпечують задовільні умови життя;
- ✓ захист робітників від хвороб, професійних захворювань і від нещасних випадків на виробництві;
- ✓ професійна та технічна освіта й інші відповідні заходи;
- ✓ захист дітей, підлітків і жінок;
- ✓ пенсії за старістю та інвалідністю;
- ✓ боротьба з безробіттям;
- ✓ поліпшення умов праці;
- ✓ захист інтересів трудящих, зайнятих за кордоном, тощо.

ЮНЕСКО (United National Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) - спеціалізований підрозділ ООН із питань освіти, науки і культури.

Дата створення: 1946 році.

Число держав-членів ООН: 192 країни, в тому числі Україна.

Цілі організації:

- ❖ поглиблення порозуміння за допомогою засобів масової інформації;
- ❖ розвиток народної освіти й поширення культури;
- ❖ збереження, поглиблення й поширення знань.

Найважливіші програми ЮНЕСКО:

програма ліквідації неписьменності; програма технічної допомоги; програма «Наука, технологія й суспільство»; програма «Людина й біосфера» (Man and Biosphere) - МАВ; програма «Початкова освіта для всіх»; програма перекладів ЮНЕСКО (переклад найславніших творів світової літератури) тощо.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ, англ. World Health Organization (WHO)) - спеціалізована установа Організації об'єднаних націй, яка опікується проблемами охорони здоров'я у світовому масштабі.

Дата створення: 1945 рік.

Число держав-членів ООН на 2020 рік: 194 країни.

Пріоритетні напрями роботи організації:

- ❖ боротьба з малярією, туберкульозом та венеричними хворобами;
- ❖ охорона здоров'я жінок та дітей;
- ❖ харчування та санітарія навколишнього середовища.
- ❖ ВІЛ/ СНІД, діабет, рак та вірусні інфекції, в тому числі Пандемія COVID-19.

ЮНІСЕФ – міжнародний фонд, який входить до структури ООН. Сутність діяльності фонду полягає в тому, щоб допомагати дітям у всьому світі.

Пріоритетні напрямки фонду:

- 1) ***Вакцинація для всіх*** (ЮНІСЕФ та її партнери постачають вакцини у більше ніж 100 країн світу щороку).
- 2) ***Освіта для всіх*** (подолання кризи в освітній галузі через розвиток цифрової освіти)

- 3) ***Інвестиції у ментальне здоров'я*** (захист дітей від насильства, експлуатації та знущань, які призводять до ментальних розладів).
- 4) ***Реагування на кліматичну кризу*** (закликає скоротити шкідливі викиди газів в атмосферу, збільшити інвестиції на адаптацію до кліматичних змін, активно підключати молодь до обговорення кліматичних питань).

У сучасних міжнародних відносинах міжнародні організації грають важливу роль як форма співпраці держав і розвинутої дипломатії.

Впливові міжнародні організації всіляко підтримують Україну в умовах сучасних викликів.

Представники понад 40 країн світу і близько 20 міжнародних організацій пообіцяли підтримувати Україну на шляху відновлення після військової агресії РФ.

Питання для самоконтролю до теми 3:

1. Сформулюйте основні особливості соціальної держави.
2. Які існують моделі соціальної політики в державах з ринковою економікою?
3. Назвіть основні принципи існування консервативної моделі соціальної політики. Для яких країн характерна ця модель?
4. Назвіть основні принципи існування ліберальної моделі соціальної політики. Для яких країн характерна ця модель?
5. Назвіть основні принципи існування соціально-демократичної моделі соціальної політики. Для яких країн характерна ця модель?
6. До якої моделі соціальної політики можна віднести Україну?
7. Охарактеризуйте ознаки, які притаманні міжнародним організаціям.
8. Назвіть основні міжнародні організації, діяльність яких спрямована на вирішення соціальних проблем.

Практичне завдання до теми 3 «Класифікація моделей соціальної політики».

Завдання: Користуючись порівняльними критеріями, поданими у таблиці, визначте основні відмінності в моделях соціальної політики.

Порівняльні критерії	Моделі соціальної політики		
	Соціал-демократична	Консервативна	Ліберальна
Країни, для яких характерна дана модель			
Принцип надання соціальних послуг			
Рівень державних витрат на соціальну сферу			

Список рекомендованих джерел до теми 3:

1. Гупало О.Г., Жук О.Г. Порівняльний аналіз моделей соціальної політики держави. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. Вип. 25.4, С. 211 – 218.
2. Дегтяр А. О., Ковальчук В. Г. Публічна політика у сфері соціально-гуманітарного розвитку : конспект лекцій. Харків : ХАІ, 2021. 95 с.
3. Деріга В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
4. Жукова А.М. Досвід країн Східної Європи в інституційному забезпеченні соціальної політики держави. Інвестиції: практика та досвід. 2018 № 3. http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2018/5.pdf
5. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
6. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 352 с.
7. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
8. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
9. Соціокультурна динаміка українського суспільства : монографія / Л. М. Бадьоріна, С. Д. Безклубенко, Т. І. Білянкін, М. М. Бриль [та ін.] ; відп. ред. Ю. В. Трач ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Навч.-наук ін-т. Київ : Вид. центр КНУКІМ, 2020. 252 с.
10. Шевчук П.І. Соціальна та гуманітарна політика : навч. посіб. / П.І. Шевчук. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. – 320 с.

Тема 4.

Організаційно-правові засади та інструменти соціальної політики в Україні

4.1. Конституційні основи формування соціальної політики в Україні.

4.2. Нормативно-правові акти, що визначають сферу діяльності соціальної політики.

4.3. Інституційне забезпечення соціальної політики.

4.4. Інструменти соціальної політики.

4.1. Конституційні основи формування соціальної політики в Україні.

Основний Закон України визначає, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст.3).

Перелік соціальних прав та свобод людини і громадянина, закріплених у Конституції України:

- право на вільний розвиток особистості (ст. 23);
- рівність конституційних прав і свобод громадян, неможливість привілеїв чи обмежень за ознаками соціального походження та майнового стану (ст. 24);
- права власності (ст. 41);
- право на підприємницьку діяльність (ст. 42);
- право громадян на працю, належні, безпечні і здорові умови праці (ст. 43);
- право на відпочинок (ст. 45);
- право на соціальний захист (ст. 46);
- право на житло (ст. 47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49);
- право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52);
- право на соціальний захист громадян України, які перебувають на службі Збройних Сил України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17) тощо.

Стаття Конституції	Право	Зобов'язання держави	Спосіб реалізації
Стаття 46	<i>Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в ін. випадках, передбачених законом.</i>	- Пенсії та соціальна допомога у разі повної / часткової втрати працездатності, у старості та в інших випадках, передбачених законом. - Пенсії та компенсаційні виплати у разі втрати годувальника. - Соціальні виплати у разі тимчасової втрати працездатності та в інших випадках, передбачених законом.	Загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Встановлення державою прожиткового мінімуму. Створення мережі державних і комунальних соціальних служб та сприяння розвитку мережі приватних закладів з догляду за непрацездатними.
Стаття 47	<i>Кожен має право на житло</i>	- Створення умов, за яких кожен громадянин може побудувати, придбати або взяти в оренду житло. - Ведення обліку громадян, які потребують покращення житлових умов. - Надання житла найбільш соціально незахищеним верствам населення безоплатно / за доступну для них плату. - Неможливість позбавити житла, інакше як на підставі закону та за рішенням суду	Державна програма забезпечення молоді житлом Державна програма підтримки індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім». Місцеві програми будівництва соціального житла тощо

Стаття Конституції	Право	Зобов'язання держави	Спосіб реалізації
Стаття 48	<i>Кожен має право на достатній життєвий рівень</i> для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.	- Державна соціальна допомога у разі безробіття. - Державна соціальна та матеріальна допомога малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми. - Державна соціальна допомога при народженні та на догляд за дитиною. - Пенсії та соціальна допомога у разі повної / часткової втрати працездатності, у старості та в інших випадках, передбачених законом.	Встановлення державою рівня прожиткового мінімуму. Встановлення державою мінімальної заробітної плати Встановлення мінімальної пенсії Державні програми зайнятості Державні програми щодо дітей, сім'ї та молоді Державні житлові програми.
Стаття 49	<i>Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування</i>	- Ефективне і доступне для всіх громадян медичне обслуговування. - Безоплатність медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. - Фінансування медичних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм за рахунок держави. - Недопустимість скорочення мережі державних та комунальних закладів охорони здоров'я.	Сприяння розвитку мережі лікувальних / медичних закладів усіх форм власності. Державні медичні, медико-санітарні та оздоровчо-профілактичні програми Державні програми підтримки ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД. Державні програми підтримки хворих на туберкульоз та інші особливо небезпечні інфекційні хвороби.

Стаття Конституції	Право	Зобов'язання держави	Спосіб реалізації
Стаття 52	Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу.	- Пенсії та компенсаційні виплати у разі втрати годувальника. - Повне матеріальне забезпечення за рахунок держави дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. - Державна соціальна допомога усиновлювачам та прийомним сім'ям. - Державна соціальна та матеріальна допомога випускникам шкіл- та будинків-інтернатів.	Встановлення державою рівня прожиткового мінімуму. Створення мережі державних / комунальних закладів та підтримка розвитку мережі недержавних закладів з виховання дітей-сиріт та догляду за дітьми, позбавленими батьківського піклування. Державні програми підтримки усиновлювачів, прийомних сімей тощо.
Стаття 53	Кожен має право на освіту.	- Доступність і безоплатність освіти в державних та комунальних навчальних закладах. - Розвиток усіх видів освіти та різних форм навчання. - Державні стипендії для учнів (вихованців) та студентів. - Пільги для учнів (вихованців) та студентів.	Сприяння розвитку мережі навчальних закладів усіх форм власності. Формування державного замовлення на підготовку спеціалістів Державна програма пільгового кредитування для здобуття вищої освіти. Спеціальні квоти для вступу до вищих навчальних закладів представників певних соціальних груп тощо.

Найбільш значущі питання, які були урегульовані завдяки прийняттю Конституції України:

- ❖ запровадження атрибутів державності, у тому числі малого та великого гербів, гімну та прапору держави;
- ❖ запровадження власних грошей;

Найбільш значущі питання, які були урегульовані завдяки прийняттю Конституції України:

- ❖ створення власної банківсько-фінансової, податкової та митної систем;
- ❖ розвиток ринків праці, товарів, капіталу, послуг, освіти, охорони здоров'я;
- ❖ розбудова національної армії, флоту, визначення кордонів та запровадження системи національної безпеки.

Конституційні принципи публічного управління в соціальній сфері:

- 1) Ґрунтування Конституції України (1996 р.) на Декларації про державний суверенітет (1991).
- 2) Визнання державою пріоритету прав і свобод людини як вищої соціальної цінності;
- 3) Визначення пріоритету загальнолюдських цінностей, зокрема:
 - соціальна справедливість
 - демократизації суспільства
- 4) Пряма дія норм Конституції України.
- 5) Стабільність Основного закону України.
- 6) Участь громадян в публічному управлінні.

4.2. Нормативно-правові акти, що визначають сферу діяльності соціальної політики в Україні доцільно розглядати за групами:

Класифікація за групами	Правові акти, Закони України
1 група: Міжнародні документи:	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю; Європейська соціальна хартія (переглянута); Декларація з проблем старіння; Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми; Європейська декларація по охороні психічного здоров'я; Декларація з проблем старіння тощо.
2 група: Нормативно-правові документи, що визначають основні соціальні стандарти та нормативи в Україні:	«Про прожитковий мінімум» (1999 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.)

Класифікація за групами	Закони України
3 група: Нормативно-правові документи з питань соціального захисту сімей з дітьми:	«Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.), «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000 р.), «Про охорону дитинства» (2001р.).
4 група: Нормативно-правові документи, що визначають державні соціальні пільги для громадян та встановлюють механізми їх забезпечення:	«Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.); «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1993 р.); «Про пенсійне забезпечення» (1991р.), «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (1992 р.), «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991 р.)

Класифікація за групами

Закони України

5 група: Нормативно-правові документи з питань соціального захисту інвалідів:

Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні (1991 р.), Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю (2000 р.), «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» (2004 р.) «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.)

6 група: Нормативно-правові документи, що регулюють інші питання соціальної сфери:

«Про зайнятість населення» (2012 р.); «Про соціальні послуги» (2019 р.); «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.); «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2012 р.); «Про соціальний діалог в Україні» (2010 р.); «Про охорону навколишнього середовища» (1991р.); «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (2011 р.), «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992 р.) та ін.

Закон України «Про соціальні послуги» (2019) визначає:

- ✓ якими є підстави для визнання осіб і сімей такими, що вимагають соціальних послуг;
- ✓ що означає поняття «складні життєві обставини»;
- ✓ основні напрямки державної політики у сфері надання соціальних послуг;
- ✓ хто повинен надавати соціальну допомогу;
- ✓ яким є єдиний порядок її надання.

Нововведення Закону «Про соціальні послуги», який набув чинності 28 квітня 2019 року:

- ✓ введення базових соціальних послуг – 17 соціальних послуг, отримання яких гарантується на місцевому рівні кожному громадянину;
- ✓ запровадження структурованої системи надання соціальних послуг, яка починається з аналізу заяви та оцінки потреб і закінчується оцінкою якості надання послуг;
- ✓ передбачені екстрені (кризові) соціальні послуги – послуги, які надаються невідкладно у зв'язку з загрозою життю та здоров'ю;
- ✓ створено Реєстр отримувачів і надавачів соціальних послуг – автоматизована система, яка полегшує організацію роботи щодо надання соціальних послуг;
- ✓ затверджено класифікатор соціальних послуг – нормативно-правовий акт Мінсоцполітики, який визначає перелік соціальних послуг, що надаються відповідно до Закону (Наказ Міністерства соціальної політики №429 від 23.06.2020).

Основними цілями нормативно-правового забезпечення в соціальній сфері є:

- ❑ максимальне збереження фізичного, інтелектуального, духовно-етичного потенціалу країни;
- ❑ формування ефективної системи трудової мотивації, яка відповідає вимогам сучасного ринку праці;
- ❑ створення інституціональних і соціально-економічних передумов для реалізації громадянами, різними суспільними прошарками і групами населення своїх потреб та інтересів, прояву своєї активності й розкриття особистості.

4.3. Інституційне забезпечення соціальної політики

Президент України - відповідно до ст. 106 Конституції України, формує основні засади державної соціальної політики, використовуючи такі інструменти:

- звертається з посланням до народу та до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України
- утворює, реорганізує та ліквідовує за поданням Прем'єр-Міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади
- очолює Раду національної безпеки і оборони України
- створює консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи та служби
- підписує закони, прийняті Верховною Радою України
- видає відповідні укази

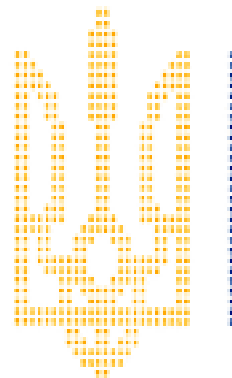
Серед основних державних суб'єктів соціальної політики є:

Верховна Рада України, відповідно до ст. 85 Конституції України, уповноважена виконувати діяльність щодо прийняття необхідних законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за його виконанням; затвердження загальнодержавних програм з питань соціального розвитку тощо.

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів АР Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує та координує роботу цих органів.

Міністерство соціальної політики є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання та протидії домашньому насильству, торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи тощо.

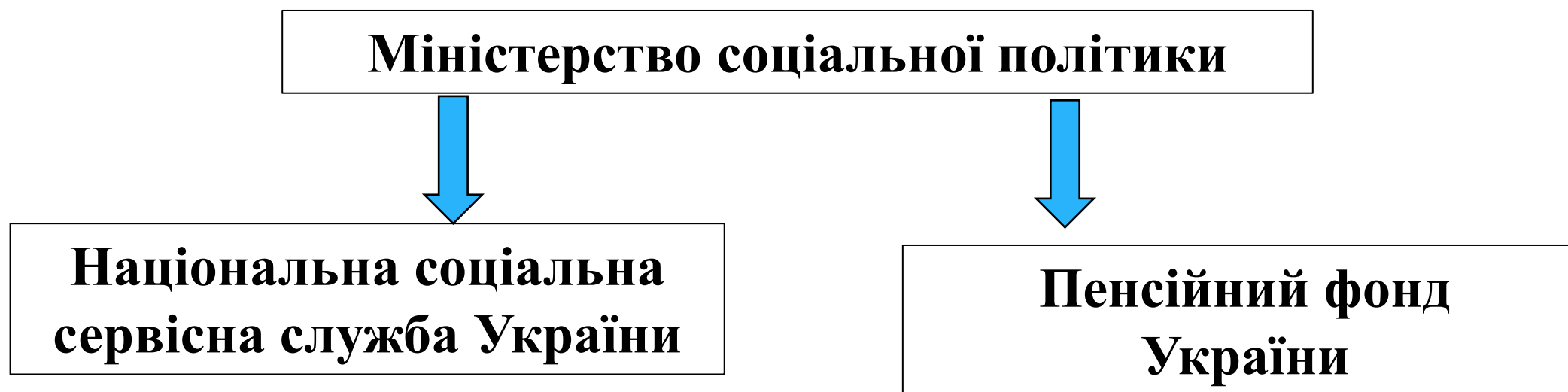

**МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

Сайт Міністерства: <https://www.msp.gov.ua>

Центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується через Міністра соціальної політики України є:

Національна соціальна сервісна служба України
(створена у 2020 р.) центральний орган виконавчої влади, основними функціями якої є:

- ❖ реалізація політики соціального захисту населення і захисту прав дітей;
- ❖ здійснення державного контролю під час надання соціальної підтримки та захисту прав дітей;
- ❖ методичне забезпечення та координація дій органів влади і органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав дітей, проведення соціальної роботи, надання базових соціальних послуг і соціальної підтримки відповідно до потреб жителів територіальних громад.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, основними завданнями якого є:

- ☐ реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;
- ☐ внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань;
- ☐ виконання інших завдань, визначених законом.

Структура управління у сфері соціальної політики

Міністерство соціальної політики України

Функції у сфері соціальної політики на різних рівнях управління

Центральний рівень	Регіональний рівень	Районний рівень	Органи місцевого самоврядування
формування та реалізація державної політики у сфері соціальної політики	реалізація державної політики; формування пріоритетів та програми соціального розвитку регіону; здійснення методологічного забезпечення діяльності структурних підрозділів виконкомів районних рад з питань соціального захисту населення, проведення навчання фахівців районного рівня; здійснення моніторингу дотримання законодавства.	реалізація державної політики; формування пріоритетів та програми соціального розвитку району; здійснення повноважень щодо захисту прав дітей та усиновлення; методологічне забезпечення розвитку надання послуг в ОТГ; здійснення моніторингу надання послуг в ОТГ.	організація та надання базового набору соціальних послуг відповідно до потреб громади, у тому числі послуги фахівця соціальної роботи; виявлення сімей, які перебувають у СЖО; визначення потреб в соціальних послугах, прийняття рішення про необхідність отримання послуг; організація оздоровлення та відпочинку дітей; консультування та інформування мешканців громади щодо надання усіх видів соціальної підтримки (пільг, субсидій, компенсацій, виплат та спеціалізованих соціальних послуг, що надаються на районному чи регіональному рівнях); прийом заяви та необхідних документів від громадян для призначення державних допомог, компенсацій, житлових субсидій та пільг; передача документів спеціалістам структурних підрозділів з питань соціального захисту населення районного рівня.

Мережа комунальних установ:

- територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- будинки-інтернати;
- заклади для бездомних осіб;
- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей

Види послуг територіальних центрів соціального обслуговування:

- ***соціально-побутові послуги*** - придбання продуктів харчування, предметів домашнього вжитку, медикаментів тощо, надання транспортних послуг, здійснення соціального патронажу, виклик лікаря тощо;
- ***психологічні послуги*** - надання консультацій із питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з соціальним середовищем;
- ***соціально-педагогічні послуги*** — виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб громадян, яких обслуговує територіальний центр, організація їх дозвілля;
- ***соціально-медичні послуги*** — збереження, підтримка здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;
- ***соціально-економічні послуги*** — надання натуральної чи грошової допомоги;
- ***юридичні послуги*** — надання консультацій, захист прав та інтересів громадян, яких обслуговує територіальний центр;
- ***інформаційні послуги та інші послуги.***

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ)

є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, а також захисту населення від інфекційних хвороб, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням.

**Національна служба
здоров'я України**

**Державна служба України з лікарських
засобів та контролю за наркотиками**

Національна служба здоров'я України

новостворений центральний орган виконавчої влади (2017 р.), який трансформує систему охорони здоров'я, фінансуючи медичне обслуговування українців, тобто забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення.

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ
ТА КОНТРОЛЮ
ЗА НАРКОТИКАМИ**

центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, протидії їх незаконному обігу, донорства крові та компонентів крові, функціонування системи крові.

Міністерство освіти і науки України (МОН)

забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передавання) технологій, а також формує та реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти.

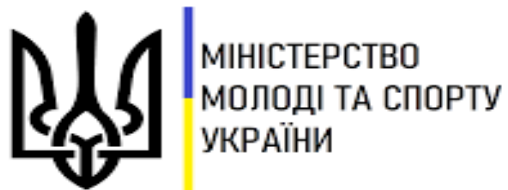

**Державна служба
якості освіти України**

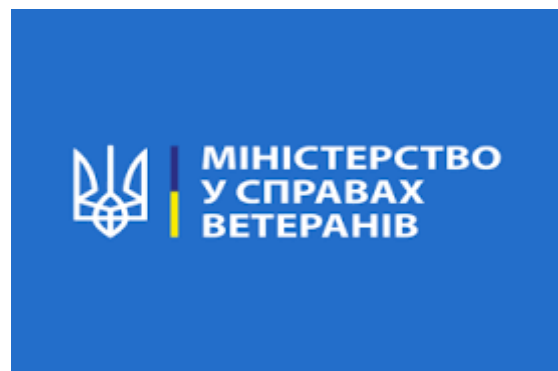

**Національна комісія зі стандартів
державної мови**

Міністерство молоді та спорту України (Мінмолодьспорт) - є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання.

Міністерство у справах ветеранів України - є центральним органом виконавчої влади (2018), що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

4.4. Інструменти соціальної політики

Інструменти соціальної політики

це специфічні засоби, знаряддя, за допомогою яких здійснюється реалізація соціальних зобов'язань держави, тобто це різні дії, механізми, технології, що використовують суб'єкти соціальної політики для вирішення соціальних проблем.

Соціально-психологічні

Соціальні послуги
Інформація
Консультування, рекомендації
Спонування

Економічні

Фінансові трансфери
Нефінансова допомога
Оподаткування
Страхування
Кредити, інші економічні інструменти

ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ (за Т. Гаслі)

Організаційно-адміністративні

Заборони, обмеження певних дій
Спеціальні стягнення, штрафи
Міжгалузеві консультації та угоди
Ліцензування
Заходи стосовно взаємодії груп та установ

Правові

Права та правові титули
Права на приватні вимоги та захист

I. Економічні інструменти

1. Фінансові трансфери

(односторонні перекази коштів, що не супроводжуються зустрічним одержанням товарів, послуг) кошти, які безоплатно і безповоротно передають окремим категоріям населення, що їх потребують.

2. Нефінансова допомога

держава бере на себе відповідальність допомагати громадянам частково або повністю оплачувати товари та послуги, які вони не можуть собі дозволити.

Послуги

- стипендії дітям-сиротам;
 - допомога по догляду за дитиною;
 - допомога людям, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
 - одноразові цільові фінансові виплати для малозабезпечених осіб, інвалідів, людей похилого віку ;
 - тощо.
-
- субсидії на оплату житлово-комунальних послуг;
 - часткове субсидіювання вартості товарів та послуг;
 - ваучери на оплату освітніх послуг школярам;
 - ваучери на придбання необхідних продовольчих товарів;
 - безоплатний проїзд, тощо

І. Економічні інструменти	Послуги
3. Оподаткування формування спеціальних фондів, за рахунок коштів яких надалі здійснюється підтримка вразливих категорій населення. За рахунок податкових надходжень підвищуються доходи держави та формуються спеціальні соціальні фонди.	■ формування системи соціальних служб по догляду за самотніми непрацездатними громадянами; ■ підтримка багатодітних родин; ■ реалізація освітніх програм;. ■ введення податкових пільг для малозабезпечених верств населення тощо.
4. Кредити позика у грошовій або натуральній формі, яка надається громадянам на умовах повернення із сплатою відсотків за користування.	■ кредити на оплату послуг; ■ кредити на навчання; ■ кредити на започаткування власного бізнесу для безробітних тощо.
<i>Інші економічні інструменти</i>	

II. Соціально-психологічні інструменти

Послуги

1. Соціальні послуги

це заходи, які спрямовані на допомогу особам/сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах (соціальна підтримка), мінімізацію їх наслідків (соціальне обслуговування) та на профілактику (соціальна профілактика).

- послуги по перекваліфікації та навчанню безробітних у відділеннях державної служби зайнятості;
- послуги по догляду самотніх інвалідів та людей похилого віку;
- освітні послуги;
- інші послуги територіальних центрів соціального обслуговування (соціально-побудові, психологічні, соціально-медичні, юридичні тощо)

2. Консультування, рекомендації та заохочення бажаної діяльності.

- заохочувальні програми щодо підтримання здорового способу життя, планування сім'ї;
- профорієнтаційне консультування тощо

II. Соціально-психологічні інструменти

Послуги

3. Інформування

поширення та надання інформації, яка буде корисною споживачам соціальних послуг та може вплинути на їхню життєдіяльність.

- інформація в доступній формі та в доступних місцях (ЗМІ, біг-борди, соціальні служби) про наявні соціальні програми, адресні допомоги тощо;
- інформація про наслідки, які можуть спричинити вживання наркотиків, тютюну, робота в шкідливих умовах праці;
- інформація про вільні робочі місця, пропозиції робочої сили та ін.

Інші соціально-психологічні інструменти

III. Організаційно-адміністративні інструменти:

1. Заборона або обмеження певних дій:

- заборона будь-якої дискримінації при прийомі на роботу;
- заборона або обмеження реклами тютюну, алкоголю тощо.

2. Спеціальні стягнення за персонально чи соціально небезпечну поведінку у вигляді штрафів, додаткових податків.

- штрафи за вживання алкоголю або паління в громадських місцях;
- штрафи за керування автомобілем в нетверезому стані;
- додатковий податок на рекламу алкоголю, тютюну тощо.

3. Заходи стосовно взаємодії груп та установ:

- впровадження пенсійних програм за місцем роботи;
- створення соціальних програм доповнюючих або альтернативних державним;
- укладання колективних договорів тощо.

Інші організаційно-адміністративні інструменти

4.4. Інструменти соціальної політики

IV. Правові інструменти:

1. Правові статуси - статуси, що дають певні права та визначають обов'язки держави перед носіями правового статусу :

- статус ветерана війни;
- статус ліквідатора аварії на ЧАЕС;
- статус безробітного;
- статус біженця;
- статус народного депутата тощо.

2. Права на приватні вимоги або захист - права закріплені законодавством.

- право працівника вимагати забезпечення норм безпеки праці або відмовлятися працювати в небезпечних умовах без застосування дисциплінарних покарань з боку працедавця ;
- право одного з батьків вимагати підтримки дітям у колишнього подружжя;
- право людей похилого віку розраховувати на допомогу своїх дорослих дітей тощо

Інші правові інструменти

**Застосування різноманітних
інструментів, їх поєднання,
допомагає вирішити
соціальну проблему
комплексно: попередити її
виникнення в майбутньому та
вплинути на вже існуючі
наслідки.**

Питання для самоконтролю до теми 4:

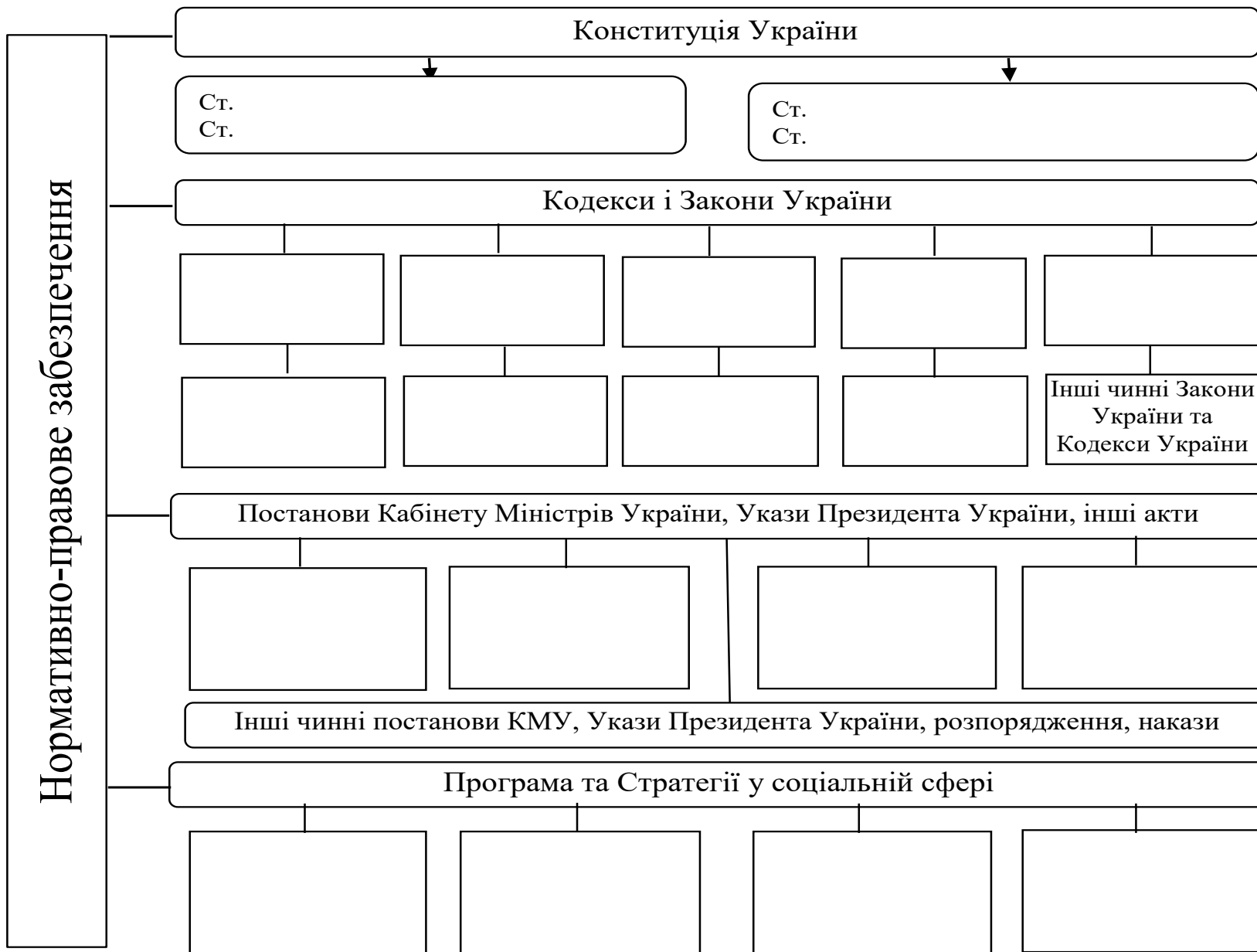
1. Обґрунтуйте, чому саме Конституція України є основою управління соціальним розвитком.
2. Визначте групи нормативно-правових актів, які визначають соціальну політику в Україні.
3. Обґрунтуйте тезу про те, що Україна є демократичною, правовою та соціальною державою.
4. Визначте коло державних суб'єктів, які несуть відповідальність за реалізацію соціальної політики.
5. Розкрийте зміст діяльності державних інституцій в процесі реалізації соціальної політики.
6. Наведіть перелік інструментів формування соціальної політики.
7. Охарактеризуйте економічні інструменти соціальної політики.
8. Що відноситься до соціально-психологічних інструментів соціальної політики?

Практичне завдання до теми 4 «Нормативно-правове забезпечення соціальної політики в Україні».

Завдання 4.1:
Користуючись схемою, заповніть порожні блоки в ній чинними нормативно-правовими актами за юридичною силою.

Практичне завдання до теми 4 «Соціальні функції органів влади»

Завдання 4.2.: Користуючись порівняльними критеріями, поданими у таблиці, визначте функції соціального характеру центральних і місцевих органів влади. Позначте знаком «+» властиві функції для кожного наведеного в таблиці суб'єкта соціальної політики.

Функції органів влади	Міністерство соціальної політики	Національна соціальна сервісна служба України	Обласна державна адміністрація	Органи місцевого самоврядування
Формує засади державної соціальної політики				
Формує пріоритети та програми соціального розвитку регіону				
Реалізує політику здійснення державного контролю під час надання соціальної підтримки та захисту прав дітей				
Вносить пропозиції щодо формування соціальної політики				
Надає базові соціальні послуги відповідно до потреб громади				
Реалізує виконання завдань соціальної політики				

Список рекомендованих джерел до теми 4:

1. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1981>
2. Дегтяр А. О., Ковальчук В. Г. Публічна політика у сфері соціально-гуманітарного розвитку : конспект лекцій. Харків : ХАІ, 2021. 95 с.
3. Дерега В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 352 с.
6. Соціальна безпека: методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» першого (бакалаврського) рівня / уклад. А. А. Дем'яненко, Д. С. Касьмін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 41 с.
7. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
8. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
9. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
10. Шевчук П.І. Соціальна та гуманітарна політика : навч. посіб. / П.І. Шевчук. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. – 320 с.

Тема 5.

Соціальний захист як функція соціальної політики держави в Україні

5.1. Сутність, мета та функції соціального захисту.

5.2. Політика держави щодо соціального захисту населення в Україні.

5.3. Складові системи соціального захисту населення України.

5.4. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні.

5.1. Сутність, мета та функції соціального захисту

Статтею 46 Конституції України гарантовано право громадянина на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття від незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених **законом»**.

У широкому значенні:

Соціальний захист означає державну систему програм, гарантій, пільг і послуг, що допомагають людям задовольняти соціальні, економічні, освітні, медичні потреби незалежно від працездатності індивіда, підтримувати належний рівень та якість життя, а також сприяти соціальній справедливості.

У вузькому значенні:

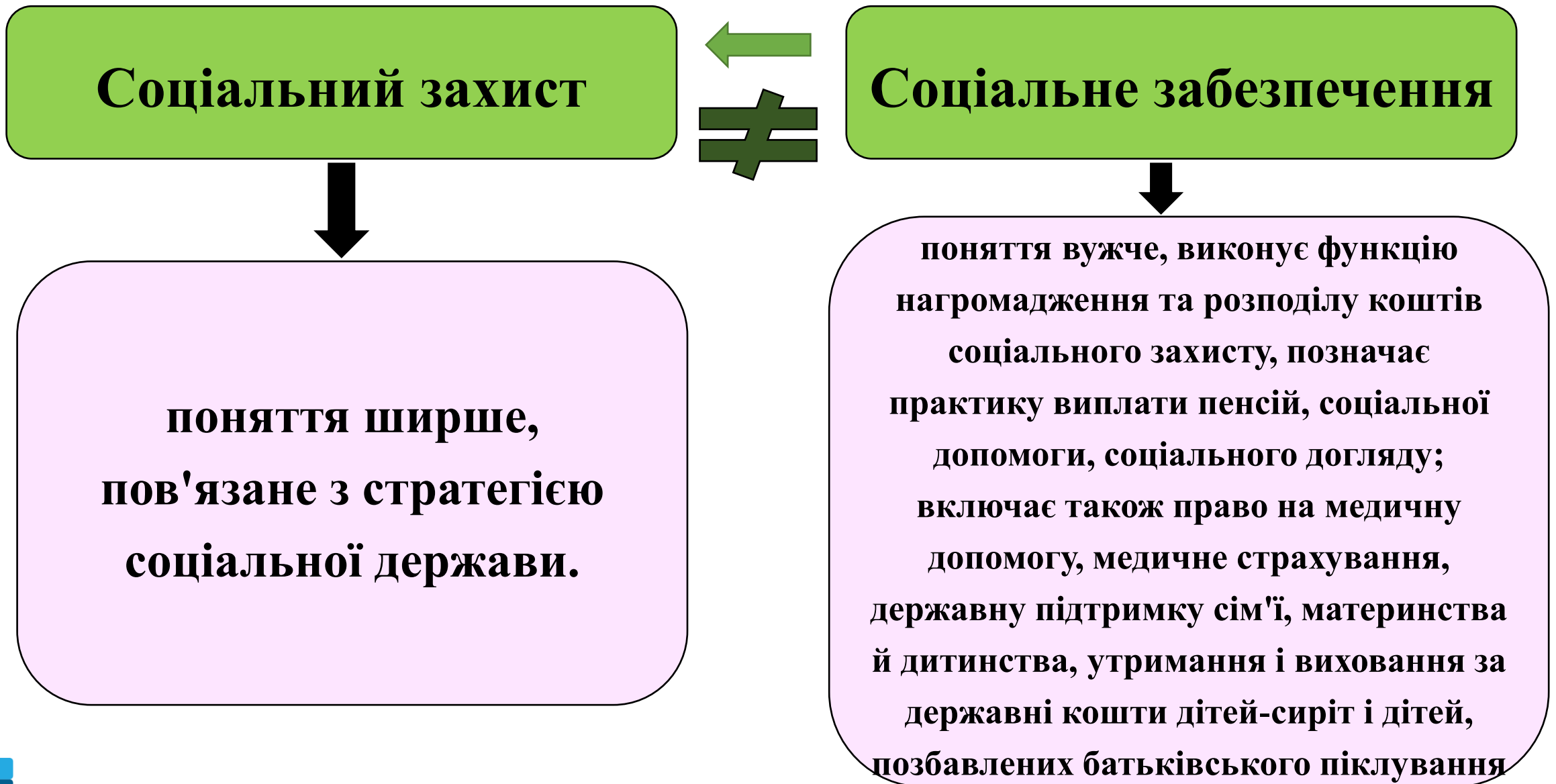
Соціальний захист обмежена сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час **ЖИТТЄВИХ** негараздів.

Система соціального захисту

сукупність правових, економічних, організаційних та соціальних заходів, гарантованих Конституцією України, щодо створення та забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя та розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку (розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав.

Поняття **«соціальний захист»**

охоплює, поряд із *правом на соціальне забезпечення*, ще й інші соціальні права:

- право на житло (ст. 47 Конституції України);
- право на достатній життєвий рівень (ст. 48);
- право на охорону здоров'я (ст. 49);
- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50);
- право на освіту (ст. 53).

МЕТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ:

забезпечення добробуту та гідного рівня життя для кожної особи, покращення самопочуття людини, впевненості у своєму майбутньому.

Мається на увазі не тільки матеріальний добробут, а й соціальний (створення таких умов життя, в яких людина може фізично і розумово розвиватися, реалізовувати свої здібності, задовольняти власні і суспільні потреби та інтереси).

Основні завдання соціального захисту

Забезпечення мінімального рівня заробітної плати

Забезпечення умов для належного рівня охорони здоров'я та освітньо-культурних потреб задля всебічного розвитку особистості

Захист купівельної спроможності малозабезпечених громадян

Вирівнювання рівнів життя окремих категорій населення тощо

Підвищення рівня якості життя громадян, сприяння динамічному і гармонійному розвитку людей, зниження рівня бідності та забезпечення соціальної справедливості

Функції соціального захисту

РЕАБІЛІТАЦІЙНА <i>(лікувальна)</i>	зменшує негативні наслідки бідності в суспільстві шляхом надання соціальної допомоги та проведення соціальної роботи	ПАСИВНИЙ соціальний захист	націлений на непрацездатні і соціально уразливі верстви населення, полягає, насамперед, у безпосередній матеріальній підтримці
ПРЕВЕНТИВНА <i>(запобіжна)</i>	запобігає бідності шляхом створення умов для участі громадян у належно оплачуваній продуктивній праці та соціальному страхуванні в працездатний період	АКТИВНИЙ соціальний захист	зорієнтований на працездатних членів суспільства і передбачає створення умов для самозахисту людей, передусім через активні дії ринку праці

5.2. Політика держави щодо соціального захисту населення в Україні спрямована на дві загальні категорії населення:

**Економічно активне
населення**

**На громадян, які з
об'єктивних причин не
мають достатніх джерел
для існування**

Державна політика щодо соціального захисту працездатного, економічно активного населення –

комплекс соціально-економічних, правових заходів, методів і засобів, що забезпечують умови й можливості реалізації інтересів осіб за рахунок їх трудового внеску, відносної економічної самостійності та пом'якшення дії факторів соціального ризику.

- ☐ сприяння з боку держави зайнятості;
- ☐ отриманню доходу, який забезпечує достойне життя;
- ☐ встановлення гарантій мінімального розміру заробітної плати, інших гарантій, пов'язаних із трудовими та іншими правовідносинами.

Державна політика соціального захисту економічно активного населення також включає заходи :

- ✓ щодо реалізації права на освіту, охорону здоров'я і житло;
- ✓ безпечне для життя та здоров'я довкілля;
- ✓ умови праці й відпочинку, які сприяють достатньому відтворенню і розвитку робочої сили;
- ✓ реалізації права на різні види загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- ✓ а також систему допомоги безробітним, у тому числі професійної підготовки та перепідготовки працівників.

Державна політика соціального захисту економічно активного населення повинна:

З одного боку:

*не породжувати зрівнялівки
та утриманських настроїв*

З другого боку:

*забезпечувати підсилення
мотивації до продуктивної
трудової діяльності*

Державна політика щодо соціально уразливих верств населення —

комплекс заходів із формування та реалізації соціально-економічних і правових гарантій, що забезпечують гідний рівень життя громадян на основі економічних можливостей держави.

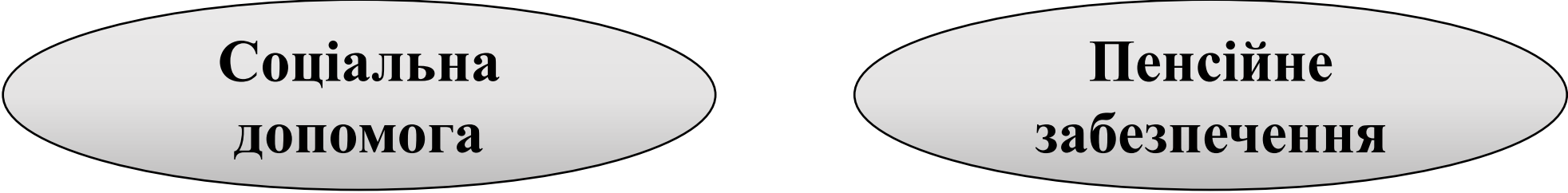
До соціально уразливих верств належать :

- ❖ непрацездатні громадяни;
- ❖ працездатні, які не мають можливості здійснювати трудову діяльність унаслідок об'єктивних причин або які мають низькі доходи.

Державна політика щодо соціально уразливих верств населення.

Категоріям осіб, які мають найбільший ризик бідності, пов'язаний зі старістю, народженням хворих дітей, багатодітністю тощо, надається право на матеріальне забезпечення - *державну соціальну допомогу, пенсії й інші види соціальних виплат* та на соціальне обслуговування.

Основними складовими соціального захисту соціально уразливих верств населення виступає:

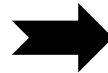

Соціальна
допомога

Пенсійне
забезпечення

Отже, політика держави у сфері соціального захисту населення повинна бути:

**не стільки механізмом
кризового втручання**

**скільки стратегією
профілактики негативного
впливу можливих соціальних
ризиків**

**не лише нівелювати
наслідки соціальної
нерівності**

**а й створювати умови для
збалансованого перерозподілу
суспільних благ шляхом дотримання
принципів самозабезпечення
економічно активної частини
населення через ефективну політику
зайнятості, гідної оплати праці,
прогресивної шкали оподаткування
тощо**

5.3. Складові системи соціального захисту населення України.

Складові соціального захисту

Соціальне страхування

Пенсійне
Медичне
На випадок безробіття
У зв'язку з тимчасовою втратою працездатності
Страхування від нещасного випадку на виробництві

Соціальна допомога

Допомога малозабезпеченим сім'ям; сім'ям з дітьми; інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам; матерям-героїням; допомога на догляд, на поховання тощо.

Соціальні послуги

соціально-побутові; психологічні; соціально-педагогічні; соціально-медичні; соціально-економічні; юридичні послуги; інформаційні послуги та інші послуги.

Соціальні гарантії

Мінімальна з/п, мінімальна пенсія, неоподаткований мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги, пільги, тощо

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування

матеріальне забезпечення громадян у випадку хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості й інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються внаслідок сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел.

Пенсійне страхування

пенсії за віком; по інвалідності внаслідок загального захворювання; пенсії у зв'язку з втратою годувальника; допомога на поховання пенсіонера; пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та ін.

Медичне страхування

діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення; профілактичні та освітні заходи; забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції та ін.

Страхування на випадок безробіття

допомога по безробіттю; відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою; дотація роботодавцю для працевлаштування безробітних; допомога на поховання безробітного тощо.

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); допомога по вагітності та пологах тощо.

Страхування від нещасного випадку на виробництві

відновлення здоров'я та працездатності потерпілого; допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку тощо.

Інші види страхування

Соціальна допомога

система виплат у грошовій або натуральній формі, яка надається найменш захищеним категоріям населення.

Відмінність соціальної допомоги від соціального страхування:

- фінансування та виплати соціальної допомоги забезпечуються державним та місцевими бюджетами, тобто державна соціальна допомога фінансується не зі страхових відрахувань, а з податкових надходжень;
- надається найменш захищеним і найбільш нужденним категоріям населення;
- розмір допомоги не пов'язаний з попередніми доходами і не залежить від раніше сплачених страхових внесків;
- надається лише у випадку неможливості для одержувача самотійно вийти із скрутного становища за рахунок власних доходів і майна;
- розмір соціальної допомоги, на відміну від виплат по соціальному страхуванню, визначається виходячи зі ступеня бідності об'єкта допомоги та наявних ресурсів.

Сім'ям з дітьми

у зв'язку з вагітністю та пологами; за народження дитини; за усиновлення; на дітей самотнім матерям; на дітей, над якими встановлено опіку тощо

Матерям-героїням

Малозабезпеченим сім'ям

Інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам

Дітям-сиротам

грошове забезпечення дітям-сиротам, батькам-вихователям і прийомним батькам

Допомога на поховання

особам, котрі не були застраховані в системі загальнообов'язкового страхування, – студенти, учні..

Допомога на догляд

щомісячна грошова допомога малозабезпеченій особі, яка проживає разом з інвалідом

Особам, які не мають права на пенсію, й інвалідам

допомога на догляд малозабезпеченим інвалідам; священнослужителям

Субсидії та компенсації

для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг тощо

Види державної соціальної допомоги

Допомоги постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи

Соціальні послуги

дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Складні життєві обставини - обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно

(похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади; інвалідність; бездомність; безробіття; незабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство тощо)

Соціальні послуги спрямовані на:

**Соціальну
профілактику**

**запобігання
виникненню складних
життєвих обставин
та/або потраплянню
особи/сім'ї в такі
обставини**

**Соціальну
підтримку**

**сприяння подоланню
особою/сім'єю
складних життєвих
обставин**

**Соціальне
обслуговування**

**мінімізацію для
особи/сім'ї негативних
наслідків складних
життєвих обставин,
підтримку їх
життєдіяльності,
соціального статусу та
включення у громаду.**

5.3. Складові системи соціального захисту населення України.

Необхідною умовою функціонування ефективної системи соціального захисту є наявність **державних соціальних гарантій**:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподаткований мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

5.4. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні.

Процес формування системи соціальних стандартів, гарантій і нормативів почався в державі із прийняттям 2 Законів України:

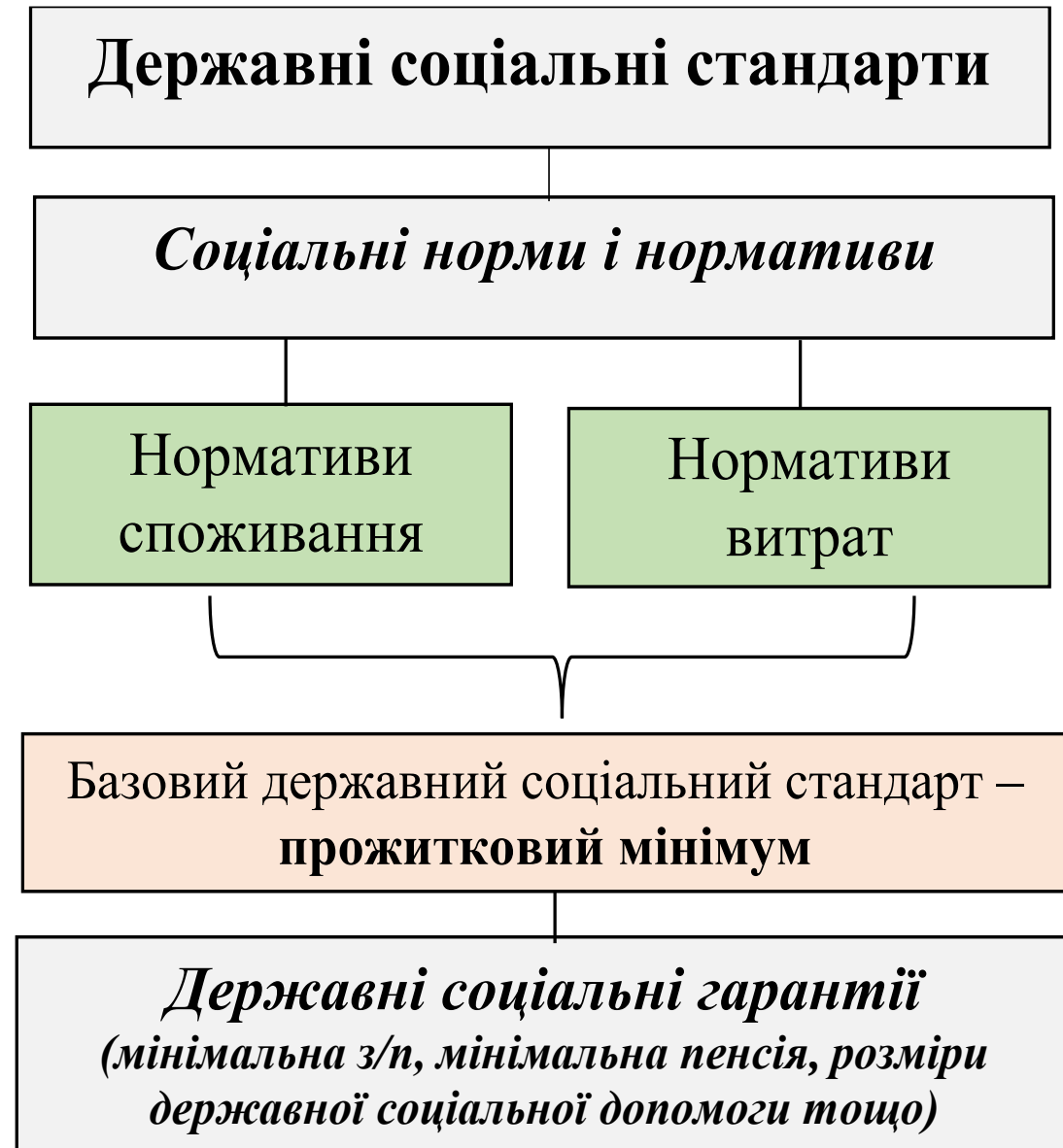
«Про прожитковий мінімум» (1999 р.)

«Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.).

Державні соціальні стандарти

це встановлені законами й іншими нормативно-правовими актами соціальні норми та нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Соціальні норми і нормативи

показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Нормативи споживання

розміри споживання в натуральному вираженні за певний проміжок часу (за рік, місяць, день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг.

Нормативи витрат

показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Основні групи соціальних нормативів:

- ❖ нормативні показники по визначенню рівня допомоги у разі нестандартних ситуацій (на поховання, травматизм, при втраті годувальника, нормативи допомоги багатодітним сім'ям тощо);
- ❖ нормативи, що важко нормувати, але можна планувати: нормативи рівня здоров'я; нормативи рівня життя; нормативи тривалості життя; нормативи рівня травматизму (виробничого й побутового);
- ❖ нормативи, що мають «природничо-наукове» обґрунтування і є найбільш об'єктивними (норми харчування, одягу, медикаментів, витрат на комунальні послуги). Ці норми покладено в основу *мінімального споживчого кошику людини*.

Споживчий кошик це набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для основних соціальних і демографічних груп населення.

Мінімальний споживчий кошик включає витрати на:

продукти харчування; одяг, білизну, взуття; предмети санітарії, гігієни, ліки та медикаменти; меблі, посуд, культтовари та інші предмети культурно-побутового господарювання; житло та комунальні послуги; культурно-освітні заходи; побутові послуги (транспорт, зв'язок); перебування дітей у дошкільних закладах; ведення особистого підсобного господарства (в межах, що забезпечують задоволення особистих потреб).

Базовим державним соціальним стандартом є ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ.

це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум застосовується для:

- встановлення загальної оцінки рівня життя в Україні;
- розробки соціальних програм;
- встановлення розміру мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії;
- розрахунку розміру соціальної допомоги, допомоги сім'ям із дітьми, по безробіттю, та інших соціальних виплат, виходячи з вимог Кабінету Міністрів України та законів України щодо соціального забезпечення громадян;
- визначення права на призначення соціальної допомоги;
- формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- визначення державних соціальних гарантій і стандартів у галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування тощо.

Державні соціальні гарантії

це встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму.

**Мінімальний розмір
заробітної плати**

**Мінімальний розмір
пенсії за віком**

**Неоподатковуваний мінімум
доходів громадян**

**Розміри державної
соціальної допомоги та
інші виплати**

ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ГАРАНТІЇ

	2013 р.	2016 р.	2017 р.	2019 р.	2022 р.
Прожитковий мінімум (грн)	1176	1544	1700	2027	2589
Мінімальна заробітна плата (грн)	1218	1600	3200	4173	6700
Мінімальна пенсія (грн)	894	1208	1452	1624	2093

Мінімальна заробітна плата це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може встановлюватися оплата за виконану працівником місячну норму робіт.

Кодекс законів про працю України.
Бюджетний кодекс України
Закон України «Про оплату праці».

Згідно п.5 ст. 38 Бюджетного кодексу України розмір мінімальної заробітної плати визначається в Законі про Державний бюджет на відповідний рік.

Мінімальна пенсія

належить тим, хто вийшов на пенсію за віком, а також у зв'язку з втратою годувальника на одного утриманця.

Мінімальний розмір пенсії за віком нараховується за наявності необхідного страхового стажу та її розмір також залежить від *прожиткового мінімуму*.

З квітня 2021-го пенсійний вік для жінок збільшено до 60 років і таким чином вік і правила виходу на пенсію у чоловіків і жінок однакові.

16 березня 2016 року Верховною Радою України прийнято рішення про ратифікацію Конвенції МОП № 102 «**Про мінімальні норми соціального забезпечення**».

Метою ратифікації було приведення українського законодавства у сфері соціального забезпечення у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема, стандартам МОП.

Ця Конвенція передбачає мінімальні стандарти медичної допомоги, допомоги у разі хвороби, безробіття, старості, трудового каліцтва або професійного захворювання, вагітності та пологів, у разі настання інвалідності, втрати годувальника; встановлює норми періодичних виплат допомог; проголошує принцип рівноправності осіб, які не є громадянами країни проживання, з громадянами даної країни.

Питання для самоконтролю до теми 5:

1. Розкрийте сутність соціального захисту населення.
2. У чому відмінність між поняттями «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»?
3. Назвіть основні цілі та функції соціального захисту.
4. Перелічіть та охарактеризуйте основні складові системи соціального захисту населення України.
5. Обґрунтуйте принципові відмінності соціальної допомоги від соціального страхування.
6. Охарактеризуйте особливості надання соціальних послуг населенню як важливої складової соціального захисту.
7. Розкрийте зміст основних соціальних гарантій в Україні.
8. Надайте коротку характеристику базових державних соціальних стандартів.

Практичне завдання до теми 5 «Сучасні проблеми соціального захисту населення в Україні та шляхи їх вирішення».

Завдання: Визначте та усвідомте основні проблеми, які існують у процесі реалізації завдань соціального захисту населення в Україні та запропонуйте конкретні пропозиції на шляху до вирішення цих проблем. Відповідь надайте у вигляді таблиці:

Проблеми	Шляхи вирішення
1.	1.
2.	2.
3.	3.
...	...

Список рекомендованих джерел до теми 5:

1. Баранник Л. Б., Корягіна Т.В. Соціальний захист громадян : навч. посіб. 3-тє вид., допов. і перероб. Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2020. 271 с.
2. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1981>
3. Клименко, А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: правовий і вітчизняний контекст : монографія / А.Л. Клименко. Харків: Юрайт, 2019.176 с.
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Корецька Т. К. Державне регулювання соціального захисту населення регіону : монографія. Луцьк : Гадяк Ж. В. [вид.] : Волиньполіграф, 2021. 163 с.
6. Кустря Я.О. Державні соціальні гарантії в системі соціального забезпечення населення. Державне будівництво. 2018 № 1 С. 1–10.
7. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
8. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
9. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
10. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.

Тема 6.

Соціальний захист окремих верств населення в Україні

6.1. Соціально вразливі категорії населення: сутність, класифікація.

6.2. Соціальний захист сімей з дітьми.

6.3. Особливості соціальної політики щодо осіб із функціональними обмеженнями.

6.4. Організація соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

6.1. Соціально вразливі категорії населення: сутність, класифікація.

Термін «вразливий» означає той, який легко й швидко піддається зовнішнім подразненням; нездатність людини витримувати зовнішні впливи середовища.

Вразливі категорії населення це група осіб, яка в даний період часу або на постійній основі найбільш сприятлива до дії негативних зовнішніх чинників, та потребує безпосередньої підтримки і захисту з боку держави та недержавних органів, бо з ряду причин не в змозі забезпечити собі гідних умов існування.

Вразливі групи населення - особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих **зовнішніх** (соціальних, економічних, природних, політичних, екологічних тощо) та/або **внутрішніх** (матеріальний стан, фізичні та розумові вади розвитку, вік, спосіб життя тощо) чинників (З.У. «Про соціальні послуги»).

Фактори вразливості:

- перебування у складних природних умовах;
- захворювання (стан здоров'я);
- функціональні обмеження та особливі потреби;
- вік (похилий, дитячий);
- освіта та професія, які не відповідають соціальним умовам;
- відсутність належної зайнятості;
- соціальна виключність;
- вплив катастрофічних подій тощо.

Соціально вразливі категорії можна розділити на три групи:

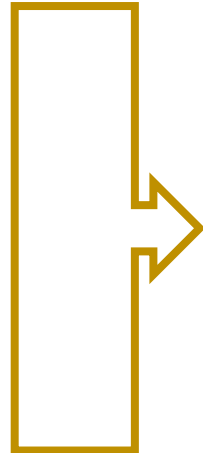
1. Категорії осіб, що мають обмежені ресурси для життєдіяльності та соціальної конкурентоздатності, проте не перебувають в стані соціальної дезадаптації

- ❖ неповні та багатодітні сім'ї
- ❖ підлітки та молодь
- ❖ особи похилого віку
- ❖ люди з особливими потребами, з неповною працездатністю (III групи інвалідності)
- ❖ біженці, переселенці тощо

Соціально вразливі категорії можна розділити на три групи:

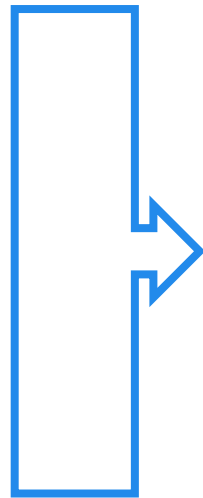
2. Особи, які перебувають в стані дезадаптації, внаслідок складних життєвих обставин, проте не втратили можливості відновлення за певних умов здатності до самотійної життєдіяльності

- ❖ особи з функціональними обмеженнями (ІІ група інвалідності) або зазнали важких травм
- ❖ особи, що опинилися в стані соціальної дезадаптації, внаслідок злочинів (постраждалі від торгівлі людьми, експлуатації, насилля тощо)
- ❖ постраждалі від природних, техногенних та соціальних катастроф
- ❖ бездомні, безпритульні діти, які залишилися без піклування дорослих

Соціально вразливі категорії можна розділити на три групи:

3. Особи з тимчасовою або незворотною втратою можливостей для самостійної життєдіяльності, що потребують сторонньої допомоги у задоволенні потреб

- ❖ особи, що зазнають впливу важких захворювань
- ❖ люди з функціональними обмеженнями (І група інвалідності)
- ❖ особи похилого віку, які потребують постійної сторонньої допомоги

Відповідно до чинного законодавства, для вразливих категорій населення може бути встановлена державна допомога, у тому числі грошова, а саме:

- ❖ державна допомога малозабезпеченим сім'ям;
- ❖ державна допомога сім'ям з дітьми;
- ❖ державна соціальна допомога інвалідам;
- ❖ допомога по безробіттю;
- ❖ пенсія, аліменти чи інші соціальні виплати, допомоги, компенсації по догляду;
- ❖ тощо.

6.2. Соціальний захист сімей з дітьми.

Сім'я – фундаментальний інститут суспільства

Сім'я з дітьми - поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні, усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу

Основні ознаки сім'ї з дітьми:

Соціальний захист сімей з дітьми - це комплекс юридичних, організаційних, економічних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення реалізації сім'ями з дітьми права на захист від несприятливих наслідків **соціальних ризиків**, їх подолання або пом'якшення.

До основних **соціальних ризиків** відносять:

- ☐ вагітність та пологи, народження дитини, догляд за нею;
- ☐ утримання дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування;
- ☐ малозабезпеченість;
- ☐ хвороба дитини, хвороба матері або особи, яка здійснює догляд за дитиною,
- ☐ утримання дитини одноосібно;
- ☐ багатодітність;
- ☐ інвалідність дитини;
- ☐ втрата годувальника.

До спеціалізованих законів, що регулюють здійснення соціального захисту окремих категорій сімей з дітьми, можна віднести Закони України:

- ❖ «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.)
- ❖ «Про соціальні послуги» (2019 р.)
- ❖ «Про охорону дитинства» (2001 р.)
- ❖ «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (1991 р.)
- ❖ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.)
- ❖ «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000 р.)
- ❖ «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми і молоддю» (2001 р.) тощо.

Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей.

Основними видами соціального захисту сімей з дітьми є:

- ❖ Грошові виплати
- ❖ Соціальні пільги
- ❖ Соціальні послуги

Грошові виплати представляють собою одноразові або періодичні виплати у грошовій формі, що здійснюються за рахунок державного та інших джерел фінансування соціального захисту, надаються *з метою заміни втраченого через народження та утримання дитини заробітку, покриття додаткових витрат, пов'язаних з утриманням та вихованням дитини на рівні не нижчому за прожитковий мінімум.*

допомога на дітей
одиноким матерям

допомога у зв'язку з
вагітністю та пологами

допомога при
народженні дитини

**Основні види
грошових
виплат сім'ям
з дітьми**

допомога при
усиновленні дитини

допомога на хворих
дітей

допомога на дітей, над якими
встановлено опіку чи
піклування

Закон України «Про державну
допомогу сім'ям з дітьми» (ст.3)

Соціальні пільги – це урегульоване законодавством повне або часткове звільнення сімей з дітьми від виконання певних обов’язків або надання додаткових прав, що зумовлено їх особливим статусом, пов’язаним з народженням, утриманням дитини та іншими соціальними ризиками, що порушують їх нормальну життєдіяльність.

Відповідно до форми надання соціальні пільги поділяються на:

Грошові пільги

Житлово-комунальні (зменшення оплати за житлово-комунальні послуги), транспортні пільги (безоплатний або пільговий проїзд) тощо

Соціальні пільги у натуральній формі

Забезпечення лікарськими препаратами, надання засобів пересування тощо

Соціальні пільги у формі переваг

Квота на освіту, першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках, першочергова госпіталізація тощо.

За терміном надання соціальні пільги поділяються на:

Постійні

Тимчасові

Соціальні послуги сім'ям з дітьми передбачають реалізацію комплексу заходів для подолання або пом'якшення складних життєвих обставин, що виникли у зв'язку з народженням та утриманням дитини.

Соціальні послуги сім'ям з дітьми, відповідно до частини третьої ст.16 Закону України «Про соціальні послуги» можуть надаватися

за місцем проживання родини (вдома)

у приміщенні надавача соціальних послуг:

- стаціонарно - в умовах цілодобового перебування (проживання) отримувача соціальної послуги із забезпеченням харчуванням та умовами для проживання;
- напівстаціонарно - протягом визначеного часу доби з умовами для нічного або денного перебування)(вдома)

за місцем перебування отримувача соціальних послуг поза межами місця проживання та приміщення надавача соціальних послуг, у тому числі на вулиці.

Соціальні послуги сім'ям з дітьми за типами можна поділяються на:

1) прості соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);

2) комплексні соціальні послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, послуга догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, послуга супроводу під час інклюзивного навчання, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо);

3) допоміжні соціальні послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо).

Основні функції державної політики щодо формування належної системи соціального захисту сім'ям з дітьми:

- ❖ **політична** – забезпечення гарантованого рівня соціальної стабільності у державі, зокрема у соціумі, що знаходиться в кризовій ситуації та має значні соціальні проблеми;
- ❖ **економічна**, що полягає у відповідальності держави перед соціумом щодо забезпечення соціальних виплат: пільг і субсидій багатодітним родинам, сім'ям, які виховують дітей з обмеженими можливостями чи особливими потребами; належної матеріальної допомоги для утримання дітей;
- ❖ **суспільна** – гарантований захист і підтримка бідних категорій сімей, що виховують дітей, а також соціальне влаштування тих дітей, які знаходяться у складних життєвих обставинах;
- ❖ **культурна** – мета якої полягає у підвищенні ролі людського капіталу, що є рушійною силою економічного зросту європейської соціально-правової держави, позаяк система соціального захисту повинна гарантувати забезпечення належних життєвих стандартів, а відтак й збереження наступних генерацій;
- ❖ **демографічна** – спрямована на забезпечення належного розвитку та гідного життя наступних генерацій, запобігання кількісним втратам населення держави, що виникають у результаті різних кризових ситуацій.

6.3. Особливості соціальної політики щодо осіб із функціональними обмеженнями.

Особа із функціональними обмеженнями

(інвалід, особа з обмеженими можливостями) – це особа, яка має тимчасові або постійні порушення у фізичному та (або) психічному розвитку і яка потребує особливих умов в процесі життєдіяльності.

Сьогодні цей термін в законодавстві вживається як «Особа з інвалідністю»

Згідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.) **«Особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист»**

Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється.

До спеціалізованих законів, що регулюють здійснення соціального захисту осіб з інвалідністю відносять Закони України:

- ❖ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.)
- ❖ «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю (2000 р.)
- ❖ «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» (2004 р.)
- ❖ «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.) тощо.

Причинами інвалідності є:

- інвалідність з дитинства;
- загальне захворювання;
- нещасний випадок на виробництві (трудова каліцтво чи інше ушкодження здоров'я);
- професійне захворювання пов'язане з трудовою діяльністю;
- поранення, контузії, каліцтва та інші захворювання.

Усі особи, які мають функціональні обмеження з різних підстав діляться на такі групи:

За віком:

- діти-інваліди;
- інваліди-дорослі

За походженням інвалідності:

- інваліди з дитинства;
- інваліди війни;
- інваліди праці;
- інваліди загального захворювання.

За ступенем працездатності:

- інваліди працездатні та непрацездатні;
- інваліди I групи (непрацездатні);
- інваліди II групи (тимчасово непрацездатні або працездатні в обмежених сферах);
- інваліди III групи (працездатні у сприятливих умовах праці).

За характером захворювання

- мобільних;
- маломобільних;
- нерухомих.

Загальні права інвалідів сформульовані в Декларації ООН «Про права інвалідів»

- ✓ «Інваліди мають право на повагу їх людської гідності»;
- ✓ «Інваліди мають ті ж громадянські і політичні права, що й інші особи»;
- ✓ «Інваліди мають право на заходи, призначені для того, щоб дати можливість придбати якомога більшу самостійність»;
- ✓ «Інваліди мають право на медичне, технічне або функціональне лікування, включаючи протезні та ортопедичні апарати, на відновлення здоров'я і положення в суспільстві, на освіту, ремісничу професійну підготовку та відновлення працездатності, на допомогу, консультації, на послуги з працевлаштування та інші види обслуговування»;
- ✓ «Інваліди повинні бути захищені від якої б то не було експлуатації» тощо.

Матеріальне, соціально-побутове і медичне забезпечення осіб з інвалідністю здійснюється у вигляді :

- ✓ грошових виплат (пенсій, допомог, одноразових виплат);
- ✓ забезпечення медикаментами, допоміжними засобами реабілітації, включаючи друковані видання із спеціальним шрифтом, звукопідсилюючу апаратуру та аналізатори;
- ✓ шляхом надання послуг по медичній, соціальній, трудовій і професійній реабілітації, побутовому та торговельному обслуговуванню.

**Форми
соціального
обслуговування
осіб з
інвалідністю**

соціальне обслуговування вдома (включаючи соціально-медичне обслуговування);

напівстаціонарне соціальне обслуговування у відділеннях денного (нічного) перебування громадян в установах соціального обслуговування;

стаціонарне соціальне обслуговування в будинках-інтернатах, пансіонатах і інших стаціонарних установах соціального обслуговування;

термінове соціальне обслуговування (як правило, у ситуації, що не терпить зволікання, – організація харчування, забезпечення одягом, взуттям, нічлігом, термінове надання тимчасового житла і т.ін.);

соціально-консультаційна допомога.

6.4. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Поняття внутрішньо переміщена особа включає три компонента:

- 1) **громадянський статус** – громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні;
- 2) **підстава переміщення** – людина, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання ;
- 3) **мета переміщення** – уникнення негативних наслідків тимчасової окупації, збройного конфлікту, порушень прав людини, повсюдних проявів насильства та надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.) регулює наступні питання:

1. Порядок отримання документів, які посвідчують/підтверджують особу, громадянство України та спеціальний статус ВПО.

2. Забезпечення реалізації прав ВПО на:

- ✓ зайнятість;
- ✓ пенсійне забезпечення;
- ✓ загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- ✓ соціальні послуги;
- ✓ освіту;
- ✓ виборче право та ін.

3. Специфіку тарифікації та обрахування вартості комунальних послуг, які надаються ВПО в місцях компактного поселення тощо.

Окрім цього, вказаним Законом визначені додаткові гарантії соціального захисту ВПО, а саме:

- право на єдність родини;
- право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;
- право на отримання гуманітарної та благодійної допомоги;
- право на отримання законодавчо передбаченого переліку послуг соціального та адміністративного характеру;
- право на належне та повноцінне забезпечення лікувальними препаратами та медикаментами, а також надання медичної допомоги;
- право на створення належних умов для тимчасового чи постійного проживання, зокрема на безоплатній основі за рахунок публічно-приватних коштів;
- право на інформацію тощо.

У 2022 р. були внесені зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», зокрема у порядку **забезпечення прав ВПО на зайнятість:**

Законодавчо встановлена можливість для ВПО припинити трудовий договір в односторонньому порядку за заявою такої особи, яка подається до центру зайнятості за місцем фактичного проживання. Це більш спрощена процедура для надання **статусу безробітного внутрішньо переміщеним особам та отримання відповідної допомоги, соціальних послуг у межах загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.**

Також законодавством України передбачені заходи додаткового економічного стимулювання для роботодавців, які працевлаштовують ВПО.

Україна вживає всіх можливих заходів, спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, відновленням усіх **соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам.**

Громадянин пенсійного віку, особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю та інша особа, яка перебуває у складних життєвих обставинах, яких зареєстровано як ВПО, *мають право на отримання соціальних послуг за місцем реєстрації фактичного місця проживання.*

Допомога на проживання ВПО.

Згідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20 березня 2022 року, **допомога на проживання** до квітня 2022 р. надавалась всім ВПО, які були включені до *Єдиної інформаційної бази даних про ВПО* (для осіб з інвалідністю та дітей - 3000 гривень; для інших осіб - 2000 гривень)

Починаючи з травня 2022 р. допомога надається ВПО, які

- ☐ перемістилися з території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій;
- ☐ які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження;
- ☐ які подали заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема, через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

Отже соціальний захист внутрішньо переміщених осіб включає:

- ❖ запровадження прямої матеріальної допомоги таким особам;
- ❖ матеріальне стимулювання роботодавців, що їх працевлаштовують;
- ❖ спрощення процедурного механізму отримання відповідного статусу;
- ❖ встановлення додаткових соціальних прав для ВПО.

Питання для самоконтролю до теми 6:

1. Хто відноситься до соціально вразливої категорії населення?
2. Поясніть поняття «вразливий» та назвіть фактори вразливості.
3. На які три групи можна поділити вразливі категорії населення?
4. Назвіть основні види соціального захисту сімей з дітьми.
5. Які існують види державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми?
6. Якими законодавчо-правовими актами регламентується надання державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми та інвалідам?
7. У чому полягають особливості соціальної політики щодо осіб з функціональними обмеженнями?
8. Розкрийте особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Практичне завдання до теми 6 «Проблемні аспекти багатодітних сімей в Україні».

Завдання: Оцініть основні причини низької народжуваності в Україні та надайте пропозиції для вирішення цієї проблеми.

Сценарій командної роботи:

Перший етап – постановка проблеми. Викладач поділяє групу на 2 – 4 команди. Кожна команда отримує 10 смужок паперу одного кольору та великий аркуш паперу. Викладач представляє проблему, підкреслює її значення та пропонує відповісти на питання «Чому в Україні так мало багатодітних сімей?».

Другий етап – аналіз причин. Кожній команді необхідно записати свої відповіді на отриманих смужках (на одній смужці одна причина), а потім приклеїти ці смужки на великому аркуші паперу так, щоб усі записи можна було прочитати. Після 10 хв. обговорення групи представляють свої результати та відбувається загальне обговорення.

Практичне завдання до теми 6 «Проблемні аспекти багатодітних сімей в Україні».

Третій етап – пошук рішень. Кожна команда отримує наступні 10 смужок паперу (іншого кольору ніж у попередньому етапі). Викладач пропонує командам відповісти на наступне запитання: «Що необхідно зробити, щоб підвищити народжуваність в Україні?». Команди пам'ятаючи про причини, які вони вже визначили, записують свої ідеї вирішення цих проблем (як і попереднього разу – на одній смужці одне рішення), а потім на свій плакат додають свої пропозиції, які відповідають виділеним раніше причинам. Після 10 хв. обговорення групи представляють свої результати та відбувається загальне обговорення.

Четвертий етап – оцінювання ідей. Всі плакати підвішуємо на стіни. Викладач роздає кожному студенту 2 червоні наклейки та пропонує подивитися індивідуально кожному студентові на всі плакати та подумати, які дві пропозиції з усіх наданих, необхідно терміново втілювати в життя, тобто 2 червоні наклейки необхідно наклеїти на ті пропозиції, які є терміновими.

П'ятий етап – підсумок. Підбиваючи підсумки викладач наголошує на пропозиціях, які були виділені найбільшою кількістю червоних наклейок та зазначає, що таким чином у всіх нас була нагода задуматися, що необхідно зробити, щоб допомогти вирішити спільну проблему. Наприкінці заняття викладач підсумовує вправу.

Список рекомендованих джерел до теми 6:

1. Баранник Л. Б., Корягіна Т.В. Соціальний захист громадян : навч. посіб. 3-тє вид., допов. і перероб. Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2020. 271 с.
2. Корецька Т. К. Державне регулювання соціального захисту населення регіону : монографія. Луцьк : Гадяк Ж. В. [вид.] : Волиньполіграф, 2021. 163 с.
3. Лішик О.П. Проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні, 2019, Вип.10. http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2019/10-2019/10_2019.pdf
4. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 1 червня 2000 року № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
7. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
8. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2558-III#Text>
9. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
10. Слозанська Г.І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : монографія / Г. І. Слозанська. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с..
11. Токарський Т. Б. Соціальна політика України в контексті Євроінтеграції: монографія / Т.Б. Токарський. Київ : АртЕк, 2018. 369 с.

Тема 7.

Соціальне страхування як форма соціального захисту населення в Україні

7.1. Сутність соціального страхування.

7.2. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування.

7.3. Пенсійне страхування.

7.4. Сутність пенсійної реформи.

7.1. Сутність соціального страхування.

Соціальне страхування

система правових, економічних і організаційних заходів, необхідних для посилення соціального захисту працюючих осіб і членів їхніх сімей від імовірної бідності внаслідок неможливості отримувати дохід у разі втрати роботи або працездатності через хворобу, нещасний випадок, каліцтво, старість чи смерть годувальника.

Основна мета соціального страхування

забезпечення високого ступеня компенсації доходу працюючих осіб у випадках втрати працездатності або роботи, а також здійснення реабілітаційних заходів.

Основні функції соціального страхування

Розподільча

рух коштів між окремими державними соціальними фондами, між бюджетами та соціальними фондами, шляхом виплати пенсій, соціальних допомог фізичним особам, шляхом направлення коштів на утримання органів управління; шляхом інвестування у цінні папери тощо.

Контрольна

здійснюється у формі фінансового контролю за рухом коштів. Вона забезпечує повне та своєчасне надходження коштів до соціальних фондів та їх цільове використання згідно з плановими завданнями.

Основні закони, що регулюють питання соціального страхування населення в Україні:

- ❖ «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (1998 р.)
- ❖ «
- ❖ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.)
- ❖ «» (2001 р.)
- ❖ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.)
- ❖ «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р.).

Форми соціального страхування

Обов'язкове

(загальнообов'язкове державне
соціальне страхування)

Добровільне

(недержавне) страхування

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування (згідно до ст. 1 «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»)

це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування

є застраховані громадяни, а в окремих випадках - члени їх сімей та інші особи, страхувальники і страховики.

Об'єктом є страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг, передбачених статтею 25 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту):

- ✓ на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання;
- ✓ у фізичних осіб;

2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок),

громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності.

Основним джерелом коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є **ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК (ЄСВ)**.

ЄДИНИЙ ВНЕСОК - консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI)

Платниками єдиного внеску є:

- ❖ роботодавці;
- ❖ фізичні особи – підприємці;
- ❖ фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, займаються незалежною професійною діяльністю;
- ❖ особи, які працюють на виборних посадах;
- ❖ військовослужбовці та інші категорії платників податків.

Добровільне страхування

вид соціального страхування, за яким здійснюється матеріальне забезпечення деяких категорій громадян у разі захворювання, нещасного випадку та інших страхових випадків за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати ними страхових внесків на підставі відповідного договору.

Видами добровільного страхування можуть бути

(Закон України «Про страхування», ст.6):

- ❖ страхування життя;
- ❖ страхування від нещасних випадків;
- ❖ медичне страхування (безперервне страхування здоров'я);
- ❖ страхування здоров'я на випадок хвороби;
- ❖ страхування залізничного, наземного, повітряного, водного транспорту;
- ❖ страхування вантажів та багажу (вантажобагажу);
- ❖ страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ;
- ❖ страхування майна;
- ❖ страхування інвестицій;
- ❖ страхування фінансових ризиків, тощо.

Основні відмінності між добровільним та загальнообов'язковим соціальним страхуванням

Загальнообов'язкове

Частина системи державного страхування

Правила страхування визначаються державою

Загальне

Здійснюється державними позабюджетними фондами

Здійснюється за рахунок внесків роботодавців, працівників і субсидій з державного бюджету

Добровільне

Частина добровільної страхової діяльності

Правила страхування визначаються страховими організаціями або їх об'єднаннями

Колективне

Здійснюється страховими некомерційними організаціями

Здійснюється за рахунок приватних доходів громадян, прибутку підприємців

7.2. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування (*«Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Ст. 4*):

- ✓ страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- ✓ страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- ✓ страхування на випадок безробіття;
- ✓ медичне страхування;
- ✓ пенсійне страхування;
- ✓ інші види страхування, передбачені законами України.

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

Види страхових виплат

→ **допомога по тимчасовій непрацездатності**, включаючи догляд за хворою дитиною, догляд за дитиною віком до 14 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років на весь період надання реабілітаційної допомоги, за наявності медичного висновку про необхідність стороннього догляду за дитиною

→ **допомога по вагітності та пологах**

→ **допомога на поховання** (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві)

Страхові випадки, в разі яких надається *допомога по тимчасовій непрацездатності*:

- 1) тимчасова непрацездатність внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- 2) догляд за хворою дитиною;
- 3) догляд за хворим членом сім'ї;
- 4) догляд за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;
- 5) догляд за дитиною віком до 14 років або за дитиною з інвалідністю віком до 18 років на весь період надання реабілітаційної допомоги;
- 6) карантин, встановлений уповноваженими відповідно до закону органами;
- 7) перебування в закладі охорони здоров'я, на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій;
- 8) тимчасове переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу;
- 9) надання реабілітаційної допомоги з протезування та ортезування у стаціонарних умовах у реабілітаційних закладах, реабілітаційних відділеннях, підрозділах закладів охорони здоров'я.

Згідно ст.17 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» *допомога по тимчасовій непрацездатності* виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу у розмірі:

- 50 % середньої заробітної плати – якщо страховий стаж до 3 років;
- 60 % – коли страховий стаж від 3 до 5 років;
- 70 % – якщо страховий стаж від 5 до 8 років;
- 100 % – коли страховий стаж понад 8 років.

Допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей - 70) календарних днів після пологів.

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі **100 відсотків** середньої заробітної плати (доходу) **не залежить від страхового стажу.** .

Допомога на поховання надається у разі смерті застрахованої особи або членів сім'ї, які перебували на її утриманні:

- 1) дружини (чоловіка);
- 2) дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли 18 років або старших цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до 18 років тощо;
- 3) батька, матері;
- 4) діда, баби за прямою лінією спорідненості.

Допомога на поховання надається в розмірі, що встановлюється правлінням Пенсійного фонду України, але *не менше розміру прожиткового мінімуму*.

Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності

Мета страхування від нещасного випадку соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності, *зокрема:*

→ проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих та небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих осіб, викликаних умовами праці;

→ відновлення здоров'я та працездатності потерпілих; відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

→ відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Страховими виплатами є грошові суми, які уповноважений орган управління виплачує застрахованій особі чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок, та перелік професійних захворювань визначаються ***Кабінетом Міністрів України***.

Порушення застрахованою особою правил охорони праці, що спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, НЕ звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.

Страхові виплати складаються із (Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування», ст.30) :

- щомісячної страхової виплати втраченої заробітної плати залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності;
- страхової виплати у встановлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім’ї та особам, які перебували на утриманні померлого);
- страхової виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;
- страхових витрат на професійну реабілітацію та соціальну допомогу;
- допомоги по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Страхування на випадок безробіття

Мета страхування на випадок безробіття запобігання різкому зниженню рівня життя громадян в період пошуку нової роботи і стимулювання їх до подальшого працевлаштування.

Суб'єкти страхування

застраховані особи, страхувальники та страховик

Об'єкт страхування

страховий випадок

Страховий випадок - це подія, коли: (Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», ст. 1):

- застраховані особи втратили заробітну плату або інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин та зареєстровані в установленому порядку як безробітні, готові та здатні приступити до підходящої роботи і дійсно шукають роботу;
- застраховані особи опинилися в стані часткового безробіття.

Видами забезпечення є:

- допомога по безробіттю;
- допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

Видами соціальних послуг є :

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації;
- профорієнтація;
- індивідуальне планування працевлаштування;
- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні;
- послуги для роботодавців;
- надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, компенсацій;
- сприяння зайнятості зареєстрованих безробітних;
- здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб тощо.

Допомога по безробіттю в залежності від стажу роботи

Стаж роботи	Тривалість виплати допомоги	Розмір допомоги
До 3 років	180 календарних днів	50 %
Від 3 до 6 років	210 календарних днів	55%
Від 6 до 12 років	240 календарних днів	60%
Від 12 до 18 років	270 календарних днів	65%
Від 18 до 24 років	300 календарних днів	70%
Від 24 до 30 років	330 календарних днів	75%
Понад 30 років	360 календарних днів	80%

Медичне страхування система заходів із створення спеціального грошового фонду, з якого відшкодовуються витрати на медичні послуги, утримання хворих у лікувально-профілактичних закладах та на інші матеріальні збитки, пов'язані з погіршенням здоров'я, зниженням працездатності та порушенням соціальної активності людини.

**Мета
медичного
страхування**

- ✓ захист здоров'я і працездатності співробітників підприємства;
- ✓ зниження фінансових проблем роботодавця і співробітників, пов'язаних з організацією і наданням медичної допомоги;
- ✓ скорочення кількості днів непрацездатності співробітників за рахунок надання якісної медичної допомоги і контролю над процесом одужання;
- ✓ додатковий стимул для співробітників до збереження робочого місця і підвищення якості роботи.

Форми медичного страхування

Обов'язкове

Некомерційне

Страховальники - держава та працююче населення

Загальне чи масове

Здійснюється державними страховими організаціями або організаціями, які контролюються державою

Правила страхування визначаються державою

Джерела фінансування - внески держави, роботодавців і працюючого населення

Добровільне

Комерційне

Страховальники - юридичні та фізичні особи

Індивідуальне чи колективне (сімейне)

Здійснюється страховими організаціями різних форм власності

Правила страхування визначаються страховими організаціями

Джерела фінансування - особисті доходи громадян, прибуток роботодавців (юридичних осіб)

7.3. Пенсійне страхування.

Пенсійне страхування

це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності.

Пенсія - щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю.

Цілі пенсійного страхування

- ✓ Захист від бідності при настанні старості;
- ✓ Гарантування певного рівня доходу після завершення трудової діяльності;
- ✓ Захист доходу працюючої особи від подальшого абсолютного і відносного знецінення внаслідок інфляції.

Рівні системи пенсійного забезпечення

(Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», ст. 2)

1 рівень

Солідарна система пенсійного страхування

2 рівень

Накопичувальна система пенсійного страхування

3 рівень

Система недержавного пенсійного забезпечення

Солідарна система пенсійного страхування базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Солідарна пенсійна система працює за принципом перерозподілу коштів між поколіннями працюючих і пенсіонерів. *Тобто ті, хто працює зараз, віддають частину свого доходу тим, хто вже вийшов на пенсію.*

**Види
пенсійних
виплат
в солідарній
системі**

- ✓ **Пенсія за віком** (призначається особам, яким виповнилось 60 років за наявності страхового стажу, зазначеного в *ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»*).
- ✓ **Пенсія по інвалідності** (призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності за наявності страхового стажу, передбаченого *ст. 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»*).
- ✓ **Пенсія у зв'язку з втратою годувальника** (призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, а також в інших випадках передбачених у *ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»*).

Пенсійний фонд є органом, який здійснює керівництво та управління *солідарною системою*, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням; забезпечує збирання, акумуляцію та облік страхових внесків; призначає пенсії та готує документи для її виплати; забезпечує своєчасне і в повному обсязі

фінансування виплати пенсій; здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, тощо.

Накопичувальна система пенсійного страхування

базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах.

Накопичувальний фонд створюється *Пенсійним фондом* як цільовий позабюджетний фонд. Адміністративне управління Накопичувальним фондом здійснює виконавча дирекція Пенсійного фонду.

Учасник накопичувальної системи пенсійного страхування має право спрямувати страхові внески до *недержавного пенсійного фонду* - суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення.

**Види пенсійних
виплат за рахунок
коштів
накопичувальної
системи пенсійного
страхування**

(Розділ VII Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»).

**Довічна пенсія за рахунок коштів
накопичувальної системи пенсійного
страхування:**

- ☐ довічна пенсія з установленим періодом
- ☐ довічна обумовлена пенсія
- ☐ довічна пенсія подружжя

Одноразова	виплата	учаснику
накопичувальної	системи	пенсійного
страхування		

Система недержавного пенсійного забезпечення

(Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»).

це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових пенсійних накопичень.

Недержавний пенсійний фонд - юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку.

**Недержавне
пенсійне
забезпечення
здійснюється:**

- ✓ **пенсійними фондами** шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;
- ✓ **страховими організаціями** шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;
- ✓ **банківськими установами** шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

7.4. Сутність пенсійної реформи

Пенсійна реформа здійснення змін у системі пенсійного забезпечення з метою організації ефективного функціонування всіх суб'єктів процесу (держави, громадян, підприємств, недержавних пенсійних фондів, банків, страхових організацій тощо) для забезпечення соціальної справедливості та соціальної рівності державних соціальних гарантій всім громадянам.

Мета реформи:

створення умов для підвищення пенсій, забезпечення гідної старості, дотримання принципів соціальної справедливості та соціальної солідарності, усунення великих розривів між звичайними і спеціальними пенсіями і сприяння економічному зростанню.

Реформована солідарна система

Зміст реформування солідарної системи полягає в забезпеченні базових принципів соціальної рівності, однакового для всіх захисту від бідності в похилому віці, підвищенні розмірів пенсій, а також у перегляді підходів до пільг і привілеїв у пенсійному забезпеченні.

Після проведення реформи з'явиться стимул отримувати «білі» зарплати, адже, ухиляючись від сплати соціальних внесків, люди будуть обкрадати самі себе.

**Обов'язкова
накопичувальна
пенсійна
система**

Головним принципом накопичувальної системи є особиста відповідальність кожної застрахованої особи за формування умов власного життя. Вона спонукає громадян до накопичення власних пенсійних заощаджень на індивідуальному пенсійному рахунку, який є приватною власністю застрахованої особи.

Обов'язкова накопичувальна складова пенсійної системи дає можливість:

- посилити залежність розміру пенсії від трудового внеску особи, а отже, посилити зацікавленість громадян та їхніх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;
- зменшити «податковий тиск» на фонд оплати праці за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, що здійснюватиметься із заробітку працівника;

Обов'язкова накопичувальна складова пенсійної системи дає можливість:

- успадковувати кошти, обліковані на персональному пенсійному накопичувальному рахунку застрахованої особи, оскільки пенсійні кошти є приватною власністю;
- сприяти поступовому виходу з тіньової економіки громадян з високими доходами завдяки встановленню права власності та успадкування коштів, внесених у Накопичувальний фонд;
- розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнями пенсійної системи, таким чином застрахувавши майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань в економіці держави;
- збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу;
- підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції управління пенсійними активами.

Добровільна накопичувальна пенсійна система

Добровільна накопичувальна складова пенсійного забезпечення передбачає, що захист пенсійних активів здійснюється через розмежування повноважень різних надавачів послуг *недержавним пенсійним фондам*, повної прозорості щодо їх діяльності (за допомогою системи звітування та оприлюднення інформації), диверсифікації інвестиційного портфеля, суворого державного контролю за цією сферою.

Одним із головних стимулів участі особи чи роботодавця будуть *податкові пільги* (віднесення внесків на витрати, економія на єдиному соціальному внеску і податку на доходи фізичних осіб для своїх співробітників).

Пенсійна реформа в Україні повинна досягти таких цілей:

- підвищити рівень життя пенсіонерів, збільшивши розміри пенсій;
- забезпечити справедливую диференціацію розміру пенсій та більш тісний зв'язок між трудовим внеском і розміром пенсій;
- забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи;
- заохотити громадян до заощадження коштів на старість;
- вивести заробітну плату з «тіні»;
- запобігти ухилянню від сплати внесків до Пенсійного фонду;
- створити ефективну і дієву систему адміністративного управління в пенсійному забезпеченні;
- забезпечити надійність заощаджень учасників пенсійних програм
- запровадити обов'язкову та розвивати додаткову накопичувальну систему, що дасть можливість акумулювати інвестиційні ресурси.

Питання для самоконтролю до теми 7:

1. Розкрийте сутність системи соціального страхування.
2. Які функції виконує система соціального страхування.
3. Яка мета соціального страхування на випадок безробіття?
4. Охарактеризуйте сутність соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
5. Назвіть роль і місце медичного страхування в системі соціального захисту.
6. Розкрийте сутність загальнообов'язкового пенсійного страхування.
7. У чому полягає сутність реформи пенсійної системи?
8. Охарактеризуйте основні пріоритети системи соціального страхування в Україні.

Практичне завдання до теми 7 «Соціальне страхування та пенсійна реформа в Україні».

Завдання 7.1: Проаналізуйте Закони України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про страхування» та дайте порівняльну оцінку цих нормативно-правових актів щодо основних засад та видів соціального страхування. Відповідь може бути оформлена у вигляді таблиці, де визначені основні норми цих двох законів та здійснено їх порівняння.

Завдання 7.2: Проаналізуйте особливості пенсійної реформи в Україні та аргументувати свою точку зору щодо переваг та недоліків її впровадження в Україні.

Переваги пенсійної реформи	Недоліки пенсійної реформи
1.	1.
2.	2.
3.	3.
...	...

Список рекомендованих джерел до теми 7:

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року №16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України 2 березня 2000 року № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>
6. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
8. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
10. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
11. Стешенко О. Д. Соціальне страхування: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2020. 58 с.

Тема 8.

Соціальна безпека держави

- 8.1. Сутність соціальної безпеки держави.
- 8.2. Суб'єкти, об'єкти, мета соціальної безпеки.
- 8.3. Загрози соціальній безпеці.
- 8.4. Особливості соціально-екологічної безпеки в Україні.

8.1. Сутність соціальної безпеки держави.

Соціальна безпека є життєво важливою категорією – як вода, повітря, тепло, харчі тощо.

***Безпека** – забезпечення всім громадянам держави умов для їхньої самореалізації, захист їхнього життя, свободи, власності від посягань будь-якої окремої людини, організації, суспільства або держави.*

***Небезпека** — це наявність в оточенні людини об'єктів, речовин, явищ та умов, що несуть у собі загрозу її здоров'ю і життю.*

В прийнятому в 2018 році Законі України «Про національну безпеку України» та в Стратегії національної безпеки України термін „соціальна безпека” не визначається.

Національна безпека України, однією з складових якої є соціальна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

В Стратегії національної безпеки визначаються основні загрози національним інтересам і національній безпеці України.

**Вперше термін
«соціальна безпека»
задекларовано у
Копенгагенській
декларації про
соціальний розвиток
(1995 р.)**

п.27 «Міжнародне співтовариство, Організація Об'єднаних Націй, багатосторонні фінансові установи, всі регіональні організації та місцева влада і всі суб'єкти громадянського суспільства повинні внести свій вклад для зменшення нерівності між людьми і скоротити розрив між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються для зменшення соціальної напруженості та підвищення *соціальної* і економічної стабільності і *безпеки*».

*Єдине офіційне визначення терміну «соціальна безпека» міститься лише Наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 «**Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України**»:*

Соціальна безпека - це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни (Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України)

**Низький рівень
соціальної безпеки
призводить до:**

- ❖ песимістичних перспектив щодо соціальної, трудової та інноваційної активності громадян;
- ❖ високого рівня бідності, безробіття, злочинності;
- ❖ поглиблення майнового розшарування населення;
- ❖ зростання корупції та тіньових відносин;
- ❖ підриву національної єдності та консолідованості суспільства.

Від людей, які живуть в умовах постійних небезпек, марно очікувати значних успіхів у людському і соціальному розвитку.

8.2. Суб'єкти, об'єкти, мета соціальної безпеки.

Суб'єкти соціальної безпеки

Об'єкти соціальної безпеки

Громадянин

його права та свободи у соціальній сфері: право на достойний рівень життя, на працю та її оплату, освіту, відпочинок, гарантований соціальний захист з боку держави.

Суспільство

його духовні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище, природні ресурси

Держава

її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність та недоторканість кордонів

Мета забезпечення соціальної безпеки

Досягнення гідного рівня життя, подолання бідності

Захист соціальних інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Здатність держави, суспільства своєчасно та ефективно реагувати на соціальні виклики, небезпеки, ризики та загрози.

Пріоритетні компоненти соціальної безпеки

	1. Доходи	2. Освіта	3. Здоров'я
Умови людського розвитку	стабільні доходи, уникнення бідності	доступ до нагромаджених людством знань	довге і здорове життя
Критерії оцінки	доходи населення	стан ринку праці	демографічна ситуація
Основні показники	ВВП, ВВП, величина заробітної плати, мінімальні соціальні стандарти	рівень грамотності та інформованості населення, охоплення навчанням, його тривалість	Середня очікувана тривалість життя, поширення окремих захворювань, наркоманії, паління, зловживання алкоголем

Соціальна безпека

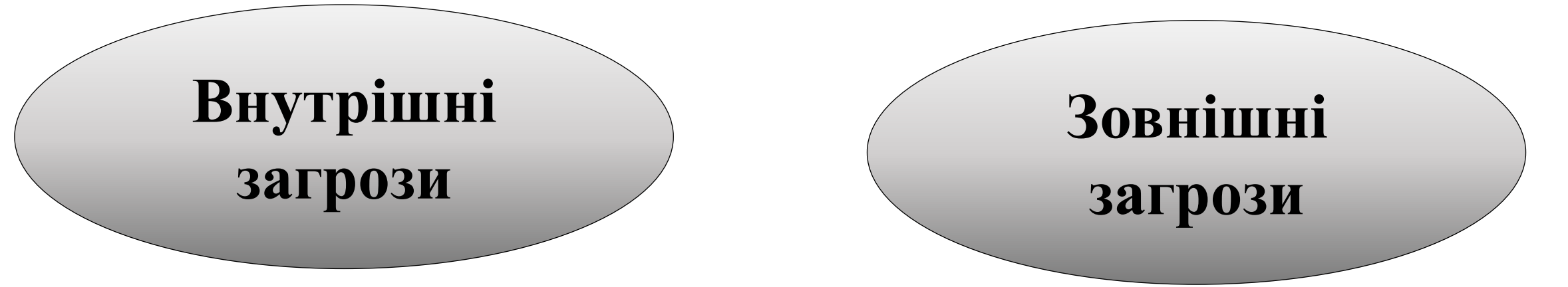

це стан захищеності соціальних інтересів людини, суб'єктів господарювання, суспільства і держави, що, з одного боку, відображає здатність протистояти дестабілізуючій дії різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників, що створюють реальну загрозу стабільності у суспільстві (загрози щодо життя, здоров'я, майна, прав, гарантій, свобод), а з іншого боку – забезпечується (гарантується) системою соціального захисту і зрілістю соціальних інститутів у суспільстві.

8.3. Загрози соціальній безпеці.

Загроза – наявні або потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку.

**Внутрішні
загрози**

**Зовнішні
загрози**

**Найбільш
небезпечними
внутрішніми
загрозами
соціальній безпеці
України є:**

- ☐ зростання ризиків та небезпек, пов'язаних з повномасштабною війною в Україні;
- ☐ високий рівень бідності населення країни, зниження рівня життя;
- ☐ зростання соціальної нерівності у суспільстві;
- ☐ різке погіршення стану здоров'я населення;
- ☐ неконтрольовані міграційні процеси, вплив із країни молоді та кваліфікованої робочої сили;
- ☐ загострення демографічної кризи, посилення тенденції старіння нації (скорочення народжуваності, високий рівень смертності);
- ☐ можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин;
- ☐ загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;
- ☐ неефективність системи державного управління, незбалансованість національної безпеки та соціальної політики тощо.

ВІЙНА

соціально-політичне явище, що являє собою одну з форм розв'язування засобами збройного насильства суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, територіальних, релігійних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами, соціальними групами.

Війни становлять потенційну загрозу соціальній безпеці.

Вони спричиняють величезні втрати серед мирного населення, значні фінансові витрати, знищення культурних та природних ресурсів.

Війна це:

- ✓ Страх людей.
- ✓ Біль, втрати, велике горе.
- ✓ Ненависть людей один до одного.
- ✓ Повне руйнування міст, домівок людей, пам'яток.
- ✓ Війна забирає найдорожче: у матерів - дітей, у дружин - чоловіків, у людства – життя.
- ✓ Протягом війни людина не може відчувати щастя, бо знаходиться кожної хвилини на грані смерті.
- ✓ Багато людей вмирає на війні, але інколи навіть не знають, за що.
- ✓ Для країни - це розруха, голод, збитки та економічне падіння, а для світу - це шрам на усе життя, який ніколи не загоїться і не забудеться нащадками.

Повномасштабна війна Росії проти України спричинила чимало загроз соціальній безпеці нашої країні, а саме:

- ✓ вимушена зміна місця проживання (збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, міграція, роз'єднання родин);
- ✓ втрата роботи через війну (безробіття, скрутне матеріальне становище);
- ✓ перешкоди в отриманні соціальних виплат (неможливість виплати пенсій та інших допомог незахищеним верствам населення на окупованих територіях);
- ✓ погіршення здоров'я населення, в тому числі психологічного;
- ✓ загрози життю та безпеці людини;
- ✓ знищення важливої соціальної інфраструктури тощо.

Бідність

стан людини, що характеризується постійним або тривалим позбавленням ресурсів, можливостей, вибору, безпеки і влади, необхідних для того, щоб мати достатній рівень життя та інші громадянські, культурні, економічні, політичні і соціальні права (*Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав*)

Наприклад, неможливість прогодувати свою родину, дати освіту дітям чи забезпечити сім'ю якісним медичним обслуговуванням.

Межа бідності часто встановлюється на основі доходів: коли дохід людини або сім'ї нижче певного рівня, який вважається прожитковим мінімумом, ця людина або сім'я вважаються бідними.

Причини бідності

- 1. НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ ДОМАГАНЬ** (соціологи констатують, що рівень домагань українців дуже низький, а якщо людина не може стати багатою навіть в мріях, в реальності зробити це буде ще важчий. Українці відповідаючи на питання, який рівень доходів він вважає достатнім, називає суму лише в 3-4 рази більше ніж прожитковий мінімум).
- 2. ВІДСУТНІСТЬ ПЕРСПЕКТИВ** (молода людина, здобувши гідну вищу освіту, вийшла на ринок праці і зрозуміла, що за його зарплату немає шансів придбати житло або задовольнити інші свої потреби).
- 3. КОНСЕРВАТИВНЕ МИСЛЕННЯ** (бідним людям властиво прибіднюватися, тоді як багаті тверезо оцінюють свої можливості, гордяться власними успіхами і завжди готові йти вперед)
- 4. ЖАЛІСТЬ ДО СЕБЕ** (налаштовані на бідність люди жаліють себе і вважають, що їм «не доля» бути багатими. Одружені жаліють, що одружувалися, а розведення - що розвелися, молоді бачать джерело проблем у відсутності досвіду, а немолоді - у віці).
- 5. СТВОРЕННЯ МІФІВ** (бідні люди у всіх проблемах звинувачують когось іншого або інші обставини та вигадують міфи «якби я вибрав іншу професію, був би багатим...»).
- 6. НЕПРАВИЛЬНЕ ВІДНОШЕННЯ ДО ГРОШЕЙ.**
- 7. ЖАДНІСТЬ.**

Високий рівень бідності населення обумовлює негативні демографічні тенденції:

- ☐ низький рівень народжуваності;
- ☐ погіршення здоров'я;
- ☐ зростання соціальної нерівності у суспільстві;
- ☐ недосконалість державної політики із збереження людського потенціалу ;
- ☐ неможливість отримання якісної освіти тощо.

Старіння населення — зсув розподілу населення за віком у бік старшого віку.

Цей процес є результатом демографічних змін в характері **народжуваності, смертності і частково міграції.**

У доповіді ООН зазначається, що у 2045 році кількість людей старших за 60 років буде перевищувати кількість дітей до 15 років.

У досьє наголошується, що старіння населення матиме вибуховий ефект для економічного зростання, фінансової системи, ринку праці і податкової системи.

За прогнозами ООН у 2050 році на кожну літню людину буде припадати 4 працездатні людини, що буде мати найсерйозніші наслідки для пенсійної системи.

Джерело: CREDO: <https://credo.pro/2010/03/16935>

Старіння населення - загальносвітовий процес. Однак для європейських держав, частка старих людей, зазвичай, досягається *високою тривалістю життя*, а в Україні - за рахунок *зменшення кількості дітей*.

Основні причини низької народжуваності:

- ✓ Більшість українських сімей не можуть дозволити собі мати двох і більше дітей саме через економічні причини — *низьку заробітну платню, відсутність власного житла і нерозвинену соціальну інфраструктуру*.
- ✓ Змінилась репродуктивна поведінка жінок: спочатку вони навчаються та роблять кар'єру, а вже потім створюють сім'ю і народжують дітей.
- ✓ 1-4 % свідомо не хочуть мати дітей.

В Україні осіб старше 60-ти років – приблизно 23%.

Спостерігається статевий дисбаланс на користь жінок (у вікових групах старше 35-ти років).

Хоча в усіх країнах хлопчиків народжується більше, однак спостерігається і висока смертність чоловіків працездатного віку.

По-перше, чоловіки більше працюють на небезпечних виробництвах, де вищі ризики травмуватись і померти. По-друге, чоловіки становлять три чверті загиблих у ДТП. По-третє, чоловіки скоюють значно більше самогубств, ніж жінки.

З одного боку, довше життя – це досягнення цивілізації, з іншого – виклик для держави, її економічної та пенсійної систем.

Державна політика має спрямовуватися на збалансування продовження тривалості життя й економічних спроможностей держави.

Найбільш небезпечними зовнішніми загрозами соціальній безпеці України є:

- ☐ посягання на територіальну цілісність країни, державний суверенітет;
- ☐ спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав;
- ☐ воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;
- ☐ орієнтація розвитку суспільства на європейські соціальні стандарти без врахування ментальних особливостей та ресурсних підстав їх реалізації;
- ☐ зростання енергетичної залежності країни;
- ☐ світові фінансові кризи та їх негативний вплив на економічну ситуацію в країні;
- ☐ готовність приймати у свою культуру ментальні настанови інших народів та їхніх культур, слабкість національної ідентичності;
- ☐ поширення міжнародної економічної та кримінальної злочинності, тероризму.

**Якісні критерії досягнення високого
рівня соціальної безпеки**

Забезпечення реалізації основних прав, гарантій і свобод людини.

Гідний рівень життя громадян

Відсутність (мінімізація) загроз життю та здоров'ю людини

Високі державні соціальні стандарти та соціальні гарантії й забезпечення їх
реалізації

Наявність розвиненого та чисельного середнього класу

Високий рівень соціальної відповідальності суб'єктів національної безпеки

8.4. Особливості соціально-екологічної безпеки в Україні.

Соціально- екологічна безпека один із найвищих пріоритетів держави.

Від стану атмосферного повітря, води, ґрунтів тощо залежить здоров'я людини, якість і тривалість її життя.

Російське вторгнення в Україну призвело до серйозних соціально-екологічних наслідків для багатьох областей України, а саме:

- ✓ забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водойм;
- ✓ підтоплення територій, виведення з ладу значних масивів ріллі;
- ✓ знищення і пошкодження об'єктів природно-заповідного фонду;
- ✓ виникнення лісових пожеж (в тому числі в зоні відчуження ЧАЕС) тощо.

Соціально- екологічна безпека розглядається як:

захист людини і
навколишнього
середовища від
шкідливого впливу

умова
збереження
здоров'я людей

баланс розвитку
екосистем

складова частина
міжнародної
екологічної безпеки

діяльність по захисту
життєво важливих
екологічних інтересів
тощо

Суб'єкти екологічної безпеки

індивід

суспільство

біосфера

держава

Суб'єкти правовідносин у сфері екологічної безпеки

Держава
(в особі
компетентних
органів)

Юридичні
особи

Громадяни
України

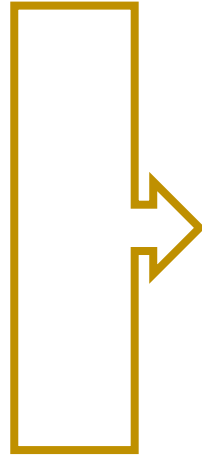
Іноземні
громадяни та
іноземні
юридичні особи

Особи без
громадян
ства

Об'єктами екологічної безпеки є навколишнє і природне середовище та громадяни (їхнє життя і здоров'я), а також все, що має життєво важливе значення для суб'єктів безпеки.

**Головною метою
екологічної
безпеки України є:**

забезпечення стратегії раціонального природокористування та захисту навколишнього середовища, а також втілення їх у практику з метою сталого економічного та соціального розвитку держави

**У результаті
повномасштабної
війни та
пошкодження
через це
інфраструктури
вже виник цілий
перелік загроз і
викликів
екологічній
безпеці:**

- ☐ *Завдається шкода системам водопостачання і водовідведення та комунікаціям. Це безпосередньо загрожує аварійному забрудненню річок, які є джерелами води для промислових та комунальних підприємств і населення;*
- ☐ *Відновлення водопроводів і ліній електропередач у районах бойових дій часто проводиться з великими затримками, і в такі періоди різко погіршується якість питної води;*
- ☐ *Відбувається локальне (але значне за своїми наслідками) забруднення підземних і поверхневих вод внаслідок масштабних розливів нафтопродуктів із підірваних резервуарів, від знищеної техніки та інших бойових дій; Катастрофічно зростає вірогідність руйнування хвостосховищ, шламосховищ, сміттєзвалищ, що загрожує забрудненням водойм та надзвичайними ситуаціями в регіонах.*

Відповідно до I Протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, прийнятого у 1977 році, від держав, які ведуть війну, вимагається захищати природне середовище від «масштабних, довготривалих і серйозних уражень», та забороняються методи чи засоби ведення війни, «які мають на меті або можуть призвести до заподіяння такої шкоди».

Основні загрози в соціально- екологічній сфері:

- зміни клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище;
- погіршення середовища життєдіяльності людини, якості повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров'я людей;
- збільшення кількості та масштабів надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру;
- нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновних, так і відновлюваних;
- неефективність поводження з побутовими і промисловими відходами;
- негативний вплив триваючих бойових дій на територіях окремих областей та наслідків Чорнобильської катастрофи;

Основні загрози в соціально- екологічній сфері:

- погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води;
- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів;
- неефективність заходів щодо подолання наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;
- небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму;
- застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів.

Пріоритетні напрями забезпечення соціально-екологічної безпеки:

- включити до пріоритетів забезпечення екологічної безпеки у Стратегії національної безпеки України подолання екологічних наслідків військового конфлікту в результаті російського вторгнення в Україну;
- посилити охорону навколишнього природного середовища;
- упровадити новітні системи поводження з відходами;
- вивести з експлуатації застарілі виробництва і устаткування, впровадити екологічно чисті технології та скоротити промислові викиди;
- забезпечити ефективне використання природних ресурсів;
- захищати ліси і водойми, розвивати заповідний фонд;
- запобігати виникненню негативних наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та усувати їх;
- модернізувати комунальну інфраструктуру;
- вдосконалити систему екологічного виховання та освіти, тощо

Питання для самоконтролю до теми 8:

1. Що таке соціальна безпека?
2. У чому полягає зв'язок між соціальною безпекою та національною безпекою України?
3. Назвіть та охарактеризуйте об'єкти та суб'єкти соціальної безпеки.
4. Визначте та охарактеризуйте внутрішні загрози соціальній безпеці України.
5. Що відноситься до зовнішніх загроз соціальній безпеці України?
6. Назвіть якісні критерії досягнення високого рівня соціальної безпеки?
7. Охарактеризуйте особливості соціально-екологічної безпеки в Україні.
8. Визначте та охарактеризуйте види загроз соціальній безпеці в екологічній сфері.

Практичне завдання до теми 8 «Загрози соціальній безпеці української держави».

Завдання: Проаналізуйте основні загрози соціальній безпеці сучасної української держави та опрацюйте конкретні пропозиції щодо уникнення цих загроз. Відповідь надайте у вигляді таблиці.

Основні загрози соціальній безпеці України	Пропозиції, щодо уникнення цих загроз
1.	1.
2.	2.
...	...
7	7

Список рекомендованих джерел до теми 8:

1. Базиляк Н.О. Гуманітарні аспекти публічного управління освітньою політикою в контексті дотримання національної безпеки для суспільства на сучасному етапі. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування, 2022 №1. <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/184>
2. Забезпечення національної безпеки України в умовах входження України до європейського та євроатлантичного просторів : монографія / В. І. Абрамов [та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Мельника, Л. М. Шипілової. Київ : НАДУ, 2019. 108 с.
3. Куйбіда В. С., Пасічник В.М. Засади державної політики національної безпеки України : монографія. Київ : НАДУ, 2020. 488 с.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 1 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
5. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
6. Соціальна безпека: методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» першого (бакалаврського) рівня / уклад. А. А. Дем'яненко, Д. С. Касьмін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 41 с.
7. Соціальна політика : навч. посіб. / Л. Д. Климанська, В.Є. Савка, Н. М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид. випр. і доповн. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 318 с.
8. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К. : НАДУ, 2016. 792 с.
9. Цимбал Б.М. Соціальні механізми в системі управління безпекою особистості. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права, 2022 № 2. <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/191>

Тематика рефератів:

1. Соціальна політика України: стан, основні напрямки її здійснення.
2. Справедливість як принципова основа соціальної політики.
3. Ознаки та критерії оцінки чисельності середнього класу в Україні.
4. Принципи соціальної політики.
5. Волонтер, як суб'єкт соціальної політики.
6. Роль благодійності та меценатства на етапі становлення соціальної політики.
7. Міжнародна організація праці: історія виникнення, цілі, основні напрями діяльності.
8. Особливості формування соціальної політики на початку незалежності України.
9. Міжнародний Комітет Червоного Хреста: від витоків до сучасності.
10. Витоки держави загального доброту.
11. Соціальна держава: історія, сутність, характеристика.
12. Основні тенденції сучасної соціальної політики європейських країн.
13. Японська модель соціальної політики.
14. Американська модель соціальної політики.

Тематика рефератів:

15. Роль міжнародних організацій у регулюванні соціально-трудових відносин.
16. Роль Конституції як правової парадигми життя держави.
17. Соціальні права та свободи людини і громадянина, закріплені у Конституції України.
18. Аналіз міжнародних документів у соціальній сфері.
19. Роль територіальних центрів соціального обслуговування в процесі надання соціальних послуг.
20. Місія, функції та стратегічні пріоритети Міністерства соціальної політики.
21. Пріоритетні напрями державної політики у сфері соціального захисту населення в Україні.
22. Вплив новітніх викликів на формування сучасної системи соціального захисту населення.
23. Загальні тенденції у сфері соціального захисту європейських держав.
24. Особливості формування соціальних стандартів у сучасній Україні.
25. Соціальне призначення та аналіз структури споживчого кошика в Україні.
26. Діти та молодь в системі пріоритетів соціальної політики.
27. Особливості соціального захисту багатодітних сімей в Україні.

Тематика рефератів:

28. Інститут сім'ї в системі державної соціальної політики.
29. Соціальний захист інвалідів в Україні.
30. Політика щодо внутрішньо переміщених осіб.
31. Соціальне страхування як базовий елемент державної політики щодо працездатного населення.
32. Європейський досвід запровадження страхової медицини.
33. Шляхи вдосконалення системи соціального страхування в Україні.
34. Сучасні виклики в процесі реформування вітчизняної пенсійної системи.
35. Світові тенденції реформування системи пенсійного забезпечення.
36. Особливості соціальної безпеки в умовах війни.
37. Вплив соціальних небезпек на розвиток держави та людини.
38. Соціальна напруженість і соціальна згуртованість як індикатори соціальної безпеки.
39. Безробіття як проблема соціальної безпеки держави.
40. Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози.

Предметний покажчик

Б

Бідність 300

В

Внутрішньо переміщена особа 227

Волонтерство 30

Вразливі групи населення 203

Всесвітня організація охорони здоров'я 114

Г

Громадська організація 28

Д

Державна соціальна політика 10

Державні соціальні стандарти 187

Державні соціальні гарантії 193

Добровільне страхування 248

Е

Етапи соціальної політики 67-68

Є

Єдиний соціальний внесок 246

З

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування 243

Загроза 295

І

Інструменти соціальної політики 149

К

Консервативна модель 89

Л

Ліберальна модель 91

М

Медичне страхування 264

Міжнародна організація 104

Міжнародна організація праці 112

Мінімальна заробітна плата 195

Міністерство соціальної політики 137

Н

Національна соціальна сервісна служба України 139

Предметний покажчик

О

Особа з інвалідністю 220

Особа із функціональними обмеженнями 219

Організація Об'єднаних Націй 105

С

Соціальна безпека 289, 294

Соціал-демократична модель 92

Соціальна держава 84

Соціальна допомога 180

Соціальна справедливість 17

Соціальне страхування 239

Соціальний захист 164

Соціальний захист сімей з дітьми 209

Соціальні норми і нормативи 188

Соціальні пільги 214

Соціальна політика 10

Соціальні послуги 182

Солідарність 19

Старіння населення 303

П

Партнерство 21

Пенсійна реформа 276

Пенсійне страхування 266

Пенсійний фонд України 140, 271

Пенсія 266

Політика 9

Прожитковий мінімум 191

Ю

ЮНІСЕФ 115

ЮНЕСКО 113

Навчальне видання

Бородін Євгеній Іванович
Сорокіна Наталія Григорівна

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА
Навчальний наочний посібник
Видано в редакційній обробці авторів

Підписано до видання
Електронний ресурс

Підготовлено до виходу в світ
у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1842 від 11.06.2004
49005, м. Дніпро, просп. Д. Яворницького, 19

Відомості про авторів

БОРОДІН ЄВГЕНІЙ ІВАНОВИЧ – доктор історичних наук, професор. Директор навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, дослідник та експерт у сфері соціальної політики та інших галузях публічної сфери. Автор понад 450 наукових та навчально-методичних праць, серед яких 3 одноосібні монографії, 15 колективних монографій, 7 навчальних посібників, понад 185 наукових статей у фахових виданнях, зокрема з соціально-гуманітарних питань, навчально-методичні праці (зокрема 2 підручники та 5 навчальних посібників з грифом МОН у співавторстві), тези доповідей на науково-комунікативних заходах, член авторського колективу Щорічних доповідей Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 1999 – 2021 років). Голова постійно діючої Спеціалізованої вченої ради з присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління Д 08.080.09. Заслужений працівник освіти України (2009), орден «За заслуги» III ступеня (1998).

Відомості про авторів

СОРОКІНА НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА – доктор наук з державного управління, доцент. Доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету (ННІ ДУ НТУ) «Дніпровська політехніка», дослідник у сфері публічної служби, соціальної політики та ін. Автор понад 100 наукових публікацій у т. ч. 8 монографій, 4 навчальних посібників, понад 40 наукових статей у вітчизняних та зарубіжних періодичних виданнях, у т. ч. включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science. Голова Ради молодих вчених ННІ ДУ НТУ «Дніпровська політехніка». Член постійно діючої Спеціалізованої вченої ради з присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління Д 08.080.09. Є переможцем обласного конкурсу проектів «Молоді вчені - Дніпропетровщині». Має грамоти та дипломи обласного та місцевого рівня.

